

MAAOMAVALITSUS

EESTI MAAOMAVALITSUSTE LIIDU HÄALEKANDJA

10. JAANUARIL 1930. A.

Nr. 1/2

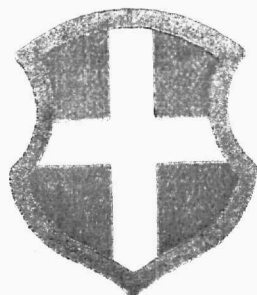
KAHEKSAS AASTAKÄIK

Väljaandja: Eesti Maaomavalitsuste Liit.

Toimetaja: H. Avikson.

Tellimise hind:

Aastas	Kr. 5.—
Pooles aastas	2.50
Üksik number	— .25
1923 aastak.	— .50
1924 "	3.—
1925 — 1929 a. ä	5.—

Toimetus ja talitus:

Tallinnas, Suur Roosikrantsi
uul. Nr. 12.

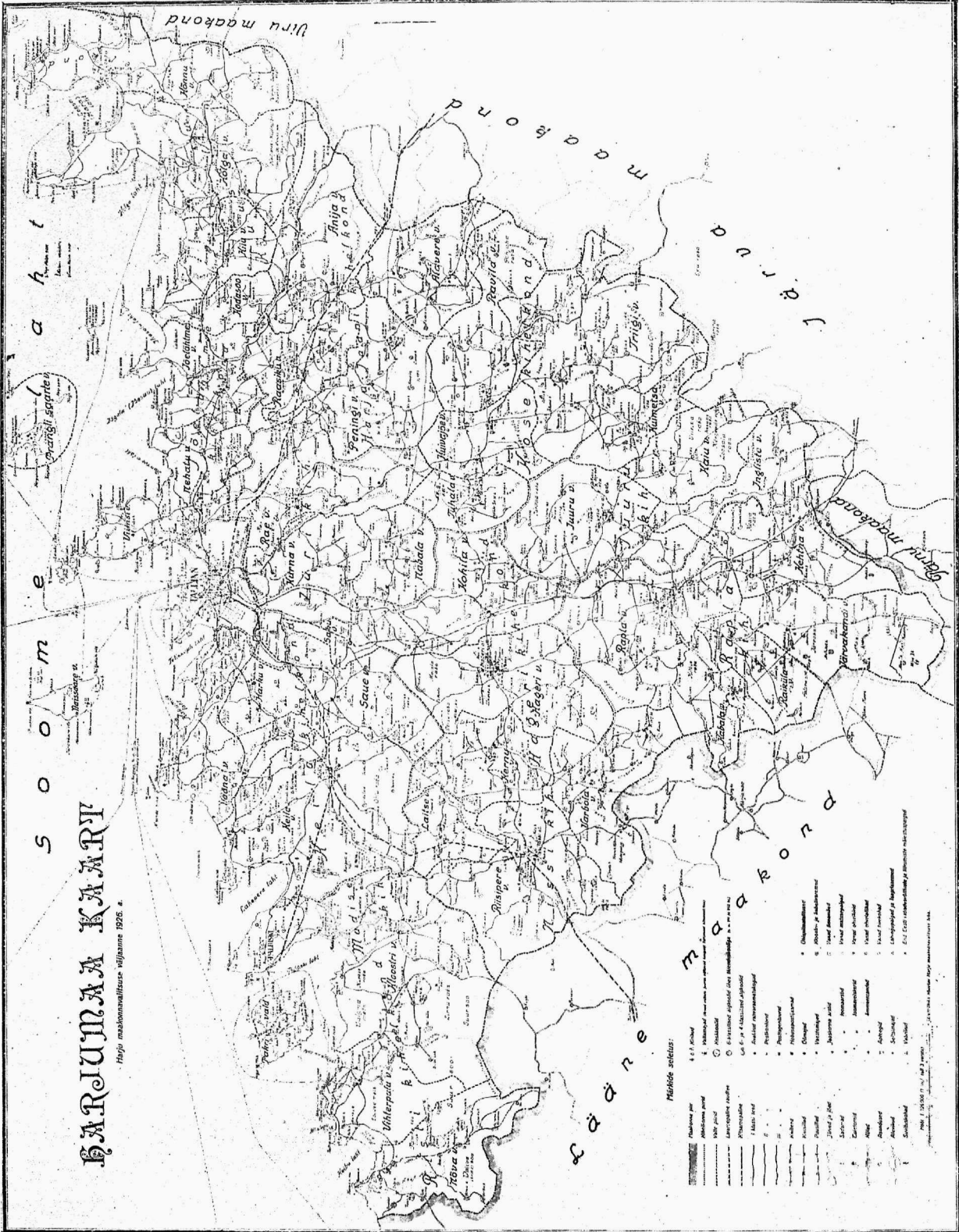
Telefon Nr. 4—72.

Jooksev arve: Eesti Panga Tal-
linna osakond Nr. 609.

HARJUMAA ERINUMBER

SISU:

Püsigu harjulaste visadus ja vaim — R. Kuris	Lhk. 3
Harjumaa geograafiline ülevaade	5
Harjumaa rahvas	8
Harjumaa kuurordid ja suvituskohad — dr. E. Pihlak	10
Kokkuvõtteid Harju maavalitsuse tegevusest 1927—1929 a.	11
Harju maavalitsuse tulud ja kulud 1918/19—1928/29	19
Ehitus-teeosakonna tegevus 1921/22—1927/28	20
Hoolekanne 1924—1927/28	21
Harjumaa tervishoiu jaoskonnad	22
Harjumaa loomatervishoiu jaoskonnad	23
Harjumaa vallaomavalitsuste majandus	24
„Kommissar tuleb“ — M. Kruusimaa	30
Harjumaa vallaomavalitsused	33
Eestimaa Vallasekretäride Seltsi Harjumaa osakond	35
K. L. Harju maleva 1928/29 a. tegevuse ülevaade — K. Saar	36
Harjumaa vallaomaval. päevauudiseid	38
Toimetaja saatesõna	38
Kuulutused	38

BARJUNA KART

Maja maastikuvälituse väljanne 1926. a.

S O O M

a h t

Viru maakond

M A A K O N D

Viru maakond

Viru maakond

l ä ä n e M A A K O N D

Märgike selgitus:

- 1. Raudteed
- 2. Maanteed
- 3. Kõrgemad jõed
- 4. Madalamad jõed
- 5. Järvik
- 6. Kõrgemad järved
- 7. Madalamad järved
- 8. Kõrgemad metsad
- 9. Madalamad metsad
- 10. Kõrgemad põldud
- 11. Madalamad põldud
- 12. Kõrgemad metsikud
- 13. Madalamad metsikud
- 14. Kõrgemad metsikud
- 15. Madalamad metsikud
- 16. Kõrgemad metsikud
- 17. Madalamad metsikud
- 18. Kõrgemad metsikud
- 19. Madalamad metsikud
- 20. Kõrgemad metsikud
- 21. Madalamad metsikud
- 22. Kõrgemad metsikud
- 23. Madalamad metsikud
- 24. Kõrgemad metsikud
- 25. Madalamad metsikud
- 26. Kõrgemad metsikud
- 27. Madalamad metsikud
- 28. Kõrgemad metsikud
- 29. Madalamad metsikud
- 30. Kõrgemad metsikud
- 31. Madalamad metsikud
- 32. Kõrgemad metsikud
- 33. Madalamad metsikud
- 34. Kõrgemad metsikud
- 35. Madalamad metsikud
- 36. Kõrgemad metsikud
- 37. Madalamad metsikud
- 38. Kõrgemad metsikud
- 39. Madalamad metsikud
- 40. Kõrgemad metsikud
- 41. Madalamad metsikud
- 42. Kõrgemad metsikud
- 43. Madalamad metsikud
- 44. Kõrgemad metsikud
- 45. Madalamad metsikud
- 46. Kõrgemad metsikud
- 47. Madalamad metsikud
- 48. Kõrgemad metsikud
- 49. Madalamad metsikud
- 50. Kõrgemad metsikud
- 51. Madalamad metsikud
- 52. Kõrgemad metsikud
- 53. Madalamad metsikud
- 54. Kõrgemad metsikud
- 55. Madalamad metsikud
- 56. Kõrgemad metsikud
- 57. Madalamad metsikud
- 58. Kõrgemad metsikud
- 59. Madalamad metsikud
- 60. Kõrgemad metsikud
- 61. Madalamad metsikud
- 62. Kõrgemad metsikud
- 63. Madalamad metsikud
- 64. Kõrgemad metsikud
- 65. Madalamad metsikud
- 66. Kõrgemad metsikud
- 67. Madalamad metsikud
- 68. Kõrgemad metsikud
- 69. Madalamad metsikud
- 70. Kõrgemad metsikud
- 71. Madalamad metsikud
- 72. Kõrgemad metsikud
- 73. Madalamad metsikud
- 74. Kõrgemad metsikud
- 75. Madalamad metsikud
- 76. Kõrgemad metsikud
- 77. Madalamad metsikud
- 78. Kõrgemad metsikud
- 79. Madalamad metsikud
- 80. Kõrgemad metsikud
- 81. Madalamad metsikud
- 82. Kõrgemad metsikud
- 83. Madalamad metsikud
- 84. Kõrgemad metsikud
- 85. Madalamad metsikud
- 86. Kõrgemad metsikud
- 87. Madalamad metsikud
- 88. Kõrgemad metsikud
- 89. Madalamad metsikud
- 90. Kõrgemad metsikud
- 91. Madalamad metsikud
- 92. Kõrgemad metsikud
- 93. Madalamad metsikud
- 94. Kõrgemad metsikud
- 95. Madalamad metsikud
- 96. Kõrgemad metsikud
- 97. Madalamad metsikud
- 98. Kõrgemad metsikud
- 99. Madalamad metsikud
- 100. Kõrgemad metsikud

1926. a. Võrumaa maastikuvälituse väljanne. Võrumaa maastikuvälituse väljanne. Võrumaa maastikuvälituse väljanne.

B. 15515.

Eesti Maaomavalitsuste Liidu

häälekandja

Lugemistuba

~~3.4/253~~

MAAOMAVALITSUS

1930

VIII. aastakäik.

Toimetaja

Heinrich Avikson

Väljaandja

Eesti Maaomavalitsuste Liit

Püsigu harjulaste visadus ja vaim!

Rud. Kuris,

Harju maavalitsuse esimees.

Meie rahvas on võõrastel mõjudel pidanud varematal aegadel nii mõnigi kord kannatama ülekohtu all, kuid meie harjulased on kangelaslikult enda turja sirgu ajanud ka kõige raskema koorma puhul.

Heidame ülevaateks pilgu ajalukku.

Meie näeme seal peale rahvuslise iseisvuse üldist kaotamist endi esivanemate visat võitlust rahvuslise olemasolemise eest aastal 1343 Harju mässu puhul, mis oma alguse sai Paidise kloostri ümbruses ja lagunes kulu tulena üle maa laiali. Harjulased kaotasid seekord võitluses paremad pojad ja enda varandused rüütlite ordu ebaausate ja enne kuulmata võtete tõttu. Meie esivanemate visadusest ja aususest annab pilti isegi meile mittesõbraliku ajaloolase Vigand v. Marburgi kirjeldus (J. Luiga tõlge raamatus „Harju mäss“), kus nemad Paidesse jõudes ordu-meistrile kõnelevad: „Meie oleme sulle kaevanud oma häda ja raskusi ja ülekohtu, mida meie oleme kannatanud rüütlite ja aadli käest; ning ennem tahame tõesti kõik surra, kui nii viisi hävitatud saada, ning tõuseme kättemaksuks, mis aga ialgi ei oleks sündinud, kui sa meile vähegi õigust osaks oleks saada lasknud.“ — Ajaloost on näha, et selleaegsed esivanemad olid ka võrdlemisi teiste rahvastega jõukad inimesed, kuid nende varandused omandati, või hävitati sissetungijate poolt.

Edasi näeme, kuidas 1858 ja 1859 aastail talurahva seaduse maksma paneku puhul

astuvad harjulased visalt rahva huvide kaitseks välja Mahtras (tuntud meie „Mahtra sõja“ nime all), Hageris, Kose kihelkonnas, Anijal, Kolgas j. n. e.

Vabaduse püüe ja iseteadvus on esivanematelt meile kui hõõguv tulesüsi hoidunud rahva hinges ja esimesel soodsal tuulepuhangul löönud loitma kustumata vabaduse tulena.

Nii on 1918 aasta sügisel harjulased ühed esimestest kodukaitsel ja ka enda ridade korraldamisel. Saatuse tahtel oli ka Harjumaa see, kelle piirides meie vabaduse sõda omale teise, meile soodsa, pöörde võttis. Siit asuti pealetungile ja löödi vaenlane taganema. Paratamatult tulevad sellest ajast nii mõnelgi meelde lahingud Priske veski juures ja mujal.

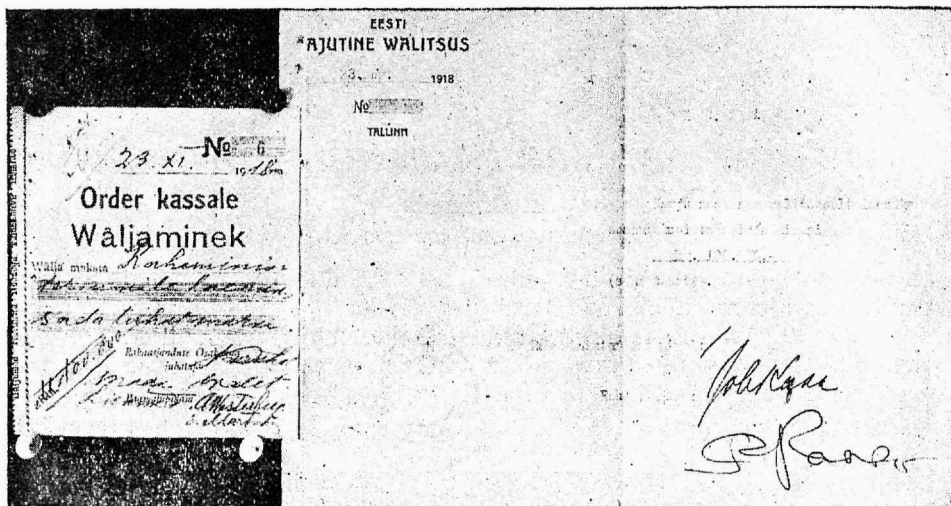
Kogu Harjumaa omavalitsuste asutused, vallavalitsustega alates, on meie riigi rajamisest peale ennastalgavalt ja algatusvõimeliselt tegeutsenud. Ühe näitena võiks tuua Harju

Rud. Kuris,

Harju maavalitsuse esimees 1927. a. alates.

maavalitsuse 100.000 margaline laen Rahaministeeriumile, mida kujutab juurde lisatud pildistus, kus näha sellekohane order ja Eesti Ajutise Valitsuse rahaministri Joh. Kukk'e ja sekretäri R. Paabo poolt antud kviitung laenu saamise üle (kumi tagasi nõudmiseni). Kuigi omavalitsuse rahalised asjad ei olnud hiilgavad, siiski riiklistes huvides anti, mis oli. Selleaegsetel Harju maavalitsuse esitajatel tuli osavõtta muuseas uute seaduste väljatöötamisest ministeeriumite vahelistest komisjonidest

ja töötada üldse kõigis peakomisjones. Eriti palju ülesandeid pani peale kaitseväe toitlustamine ja maareformi eeltööde korraldamised. Tähelepanav on, et Harju maavalitsuse kõik senised esimehed ja osa liikmeid on võtnud osa seadusandlisest tööst, olles Asutavas Kogus või mõnes meie Riigikogus liikmeks.

Riigi loomise ja vabaduse sõja lõpu järel on harjulaste pere aina tugevnenud. Erilise heameelega võiks alla kriipsutada, et Harjumaal talupidajatena tegutsevad praegu (või on tegutsenud) arvurikas pere meie vabadusesõjaageid väejuhte eesotsas Ülemjuhataja kindral Laidoneriga (kindralid Larka, Reek, Heinze, Lossmann, kolonelid Vahtramäe, Seimann, Reimann,

Raudvere, Kauler ja teised, mereväe juhtidest admiral Pitka, end. merejõudude juhataja kapten Härm ja teised).

Loodan, et järgnevad kirjeldused annavad lähemalt ülevaate tänapäevasest Harjumaast ja tema omavalitsuslisest olukorrast. Üldiselt võin kinnitada, et harjulased, kelle esivanemad pidanud kangelaslikku vabadusevõitlust juba 1343—1345, 1858 ja 1859 aastail ja kellel mälestustest ei ole veel kustunud meie rahva 10 aasta eest lõppenud vabaduse sõda, hindavad kõrgelt oma esivanemate aateid.

Püsigu harjulastes esivanemate visadus ja vaim!

Rud. Kuris.

Harju maavalitsuse maja Tallinnas, Suur Roosikrantsi tän. 12.
Vabariigi 10. aastapäeva puhul 24. veebr. 1928.

Harjumaa geograafiline ülevaade.*)

Harjumaa on Eesti kõige põhjapoolsem osa, mida piirab põhjapoolt käärunderikas Soome laht umbes 327 km. ulatusel, lääne poolt — Lääne maakond 126 km. ulatusel, lõuna poolt Pärnu maakond 36 km. ulatusel ja ida pool Järva maakond 103 km. ja Viru maakond — 25 km. ulatusel. Harjumaa ja ühtlasi ka terve Eesti mandriosa kõige põhjapoolsem tipp asub Kõnnu valas Pärisea neemel 59°49'14".

Harjumaa külge kuuluvad ka Soome lahes asuvad järgmised saared: Suur- ja Väike-Pakri, Naissaar, Äigna, Prangli, Aksi (Väike Prangli), Rammo, Koipse, Rohusi, Pedasaar, Mohni (Ekholm), Koks-kär (Keri) ja veel mõned vähemad saarekesed.

Harjumaa pinna üld. suurus on 5739,5 km², missugusest arvust langeb Harjumaa saarte arvele 60,8 km².

Oma pinna poolest on peaaegu terve Harjumaa lausmaa, mis lõuna poole tõuseb pikkamööda kõrgemale ja muutub ka lainelisemaks.

Harjumaa pinnavormest esineb põhjarrannikul huvitav kõrge rannavöö, mis kohati järsu loodseinana ulatub kuni mereni, nagu Tiskres ja Rannamõisas, kohati eemaldub merest ja jätab enese ja ranna vahele madala rannatasandiku, kohati jälle katkeneb ja kaob, nagu seda näeme Harjumaa idapoolsemas osas.

Rannavöö absoluutne kõrgus on väga muutlik. Pakri tuletorni juures, näiteks, on paekalda kõrgus 27 m., Leetsi mõisas — 13 m., Suurupis 42,6 m., Rannamõisas 35 m., Lasnamäel 47 m., Ülgasel 47 m. jne.

Paekalda-pealne loomaa langeb esiteks lõunapoolsele, kuid siis hakkab maapind jälle kerkima ja tõuseb märksa Kose, Juuru

ning Rapla kihelkonnades. Kõige kõrgemale tõusevad üksikud punktid Vaose, Paunküla ja Paluküla mägedes. Kõrgem punkt Harjumaal asub Paluküla mägedes ja tõuseb 105 m. kõrgusele üle mere pinna. Siit edasi lõuna poole langeb maapind jälle pikkamööda Pärnu lahe vesikonnana, kuna loode poole lähevad aga esiteks Liu ja Ohekatku mäed, siis ligi 60 m. kõrguseni tõusev kõrgustik läbi Rapla, Hageri ja Nissi kihelkonnade, sünnitades siin tähtsama Harjumaa veelahkme, mis lahutab siin voolavad jõed kolme vesikonda.

Läänepoolses maakonnas langeb jälle maapind eriti Risti kihelkonnas, kus asuvad suured sood rajärvedega, mille pind seisab ainult mõni meeter merepinnast kõrgemal.

Geoloogiliselt kuulub Harjumaa aluspõhi orduviitsiumi ja siluuri ajastusse, kuna paekallas ka vanemaid — kembriumi ja eotsokumi lademeid

paljastab. Kuna terve Harjumaa loodest kagupoole liikuva mannerjääd mõjukonda kuulus, on siin paene aluspõhi laiadel aladel otse päevavalgele paljastatud, mis kohati ainult õhukese murenemisproduktide korruga on kaetud.

Maapõue varadest kasutatakse Harjumaal peale pae, mida tarvitatakse ehitusmaterjaliks ja lubja põletamiseks, veel Vasalemma marmorit ja Ülgase fosforiiti, mille tarvitamine, nagu näitavad viimaste aastate andmed, alaliselt suureneb.

Vasalemma marmorimurru asuvad Vasalemma jaamast umbes 4 km. eemal Haapsalu maantee ääres. Marmor ise on valkjashall tihe päekivi, mis lihvitud kenasti läigib. Vasalemma marmorist valmistatakse riste, ristialuseid, trepikive j. m. s.

Rannamõisa.

*) Kirjutise allikatena on tarvitatud järgmisi raamatuid: „1922 a. üldrahvalugemise andmed“. G. Vilberg. Harjumaa“. Peale selle on kasutatud veel Riigi Statistika Keskbüroolilt kui ka teistelt asutustelt saadud andmeid.

Ülgase fosforiidi kaevandused asuvad Jõeletme vallas, umbes 6 km. Jõeletme kiriku juurest põhjapool asuva Jägala lahe ääres.

Ülgase fosforiit ehk „Obolus liivakivi“ on pruunikashall sõmer liivakivi, mis sisaldab suuremal määral karploomakeste karbikesi, mille läbimõõt umbes 1 sm. (Obolus Apollinis). Need limukate karbikesed sisaldavad puhtal kujul kuni 36% fosforhapet (P_2O_5), kuna tooresmaterjal ühes liivaga, nagu see mäest välja võetakse, sisaldab sama ainet kõigest 12%. Fosforiidi kiht, mille vanadust arvatakse 60 miljoni aasta peale, kuulub geoloogiliselt alam orduviitsiumi formatsioonile ja asub paekivi ja kildkivi kihtide all, keskmiselt kuni 15 m. sügavusel maa all, kust teda praegu ka ülgaste kaevandusest välja võetakse. Ülgaste kaevandused on seega sügavamaid kaevandusi Eestis.

Fosforiidi väljavõtmine alustati juba 1922 aastal, kuid 3 aastat hiljem ehitati uus vabrik, kus liiv eraldatakse karbikestest ja nii saadakse „rikastatud“ fosforiit, mis sisaldab 25—27% fosforihapet. Uus vabrik on varustatud ka uuemate masinatega, mis töötavad surutud õhu abil, mis on tehnika viimane sõna kaevandustööde mehaniseerimise alal. Seni loeti asjatundjate poolt fosforiidi tarvitamine kindlustatud olevat ainult heina- ja karjamaadel ehk eriliselt hapudel põldudel, kuid nüüd olla kindlaks tehtud, et harilikkude põldude väetami-

seks tuleb fosforiiti segada superfosfaadiga ja niiviisi on võimalik saada märksa kõrgemaid ja tulusamaid saake, kui puhta superfosfaadiga väetamisel.

1928. a. oli vabriku toodang 14.500 kotti fosforiiti, millest müüdi 9000 kotti siseturul ja 5500 kotti Soomes. 1929. a. oli üldine toodang 21.000 kotti, millest tarvitati 11.000 kotti siseturul ja 10 tuhat kotti Soomes.

Head põllupinda on Harjumaal vähe, kuid hoolsa harimise tõttu annab põld ja heinamaa rahuldavat saaki.

1922. a. andmete järele oli Harjumaal põllumajanduslikult kasutatud pinda (põllud, heinamaad, karjamaad) 383.566 ha, s. o. 70,2% kogu Harjumaad pinnast. Metsa all oli sama aasta andmete järele 89.119 ha ehk 16,3%. Kasutamata maad 12,5%. 1925.

a. andmete järele oli Harjumaal põllupinda 89.440 ha, heinamaid 144.267 ha ja karjamaid 101.988 ha.

Soome lahe vesikonna jõed, mis algav. osalt Harjum., nagu Keila ja Pirita jõed ja os. väljasp. Harjum., nagu Jägala ja Valgejõgi, on veerikkam. jõed maakonnas.

Keila jõgi, mis algab väik. Kuimetsa järvest

Juuru kihelk., võtab enesesse Juuru poolt tuleva vähema Purila jõe ja, umbes 1 km. enne merde suubumist, langetab oma vee 5,5 m. kõrguselt paerünnakalt alla, sünnitades niiviisi kena Keila jõe. Keila jõe pikus on üle 85 km.

Pirita jõgi, mis algab Paunküla mägede lähedal soodes, võtab kaasa mitme vähema kõrvaljõe veed ja suubub Pirita kloostris

Klooga mererand.

Loksa.

varemete lähedal Tallinna lahte. Pirita jõe pikkus on 75 km.

Jägala jõgi algab Järvamaal Madise kihelkonna soodes. Harjumaal voolavad temasse — paremalt poolt Soodla ehk Raudoja jõgi ja pahemalt poolt Jõelettme jõgi, mis on huvitav sellepoolest, et ta Kostivere mõisa lähedal maa alla kaob ja salajõena maa all voolates Narva maantee juures allikatena jälle nähtavale ilmub. Jägala jõel asub Harjumaal suurem juga — Jägala juga, mille vesi 7 m. kõrguselt paeseinalt alla langeb. Jägala jõe üldine pikkus on 80 km.

Peale kirjeldatud jõgede suubuvad Soome lahte veel Vasalemma jõgi (55 km.), Valgejõgi (70 km.), Pudisu jõgi (25 km.), Väana-Hüüru jõgi (65 km.), Kloostri jõgi (25 km.), Kaberla jõgi (12 km.), Vihterpalu jõgi (40 km.) ja lühikene Nõva jõgi. Rapla kihelkonnas asuvad Kohtru, Valgu ja Konuvere jõed, ning Ruunavere, Vardi ja Tiinuse jõed Nissi kihelkonnas, saadavad omad veed Lääne maakonnas voolava Kasari jõe kaudu Matsalu lahte.

Pärnu lahe vesikonda kuuluvad Harjumaal ainult mõned vähemad jõekesed lõunapoolses Harjumaal osas, mis suubuvad Pärnu maakonnas voolavasse Kärü jõkke.

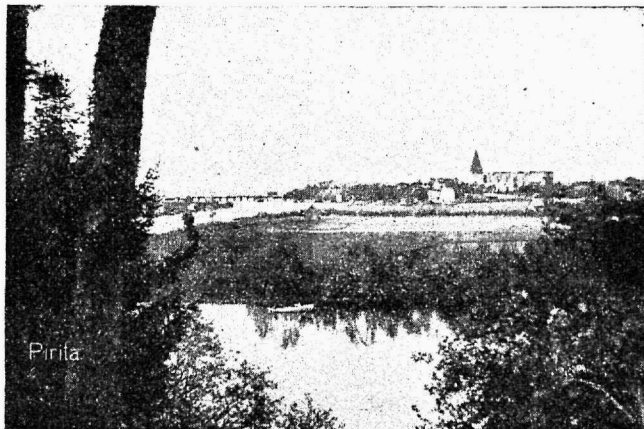
Peale Jõelettme jõe on Harjumaal veel teisigi „salajõgesid“ (Kuiv- ja Katajõgi), mis kohati maa alla kadudes oma maapealse sängi kuiva suve ajal täiesti tühjaks jäta-
vad.

Järvi on Harjumaal kaunis rohkesti. Järvede pinna kogusumma Harjumaal on umbes 34 km². Palju väikseid järvi asuvad rabades ja on juba soostumise viimises staadiumis.

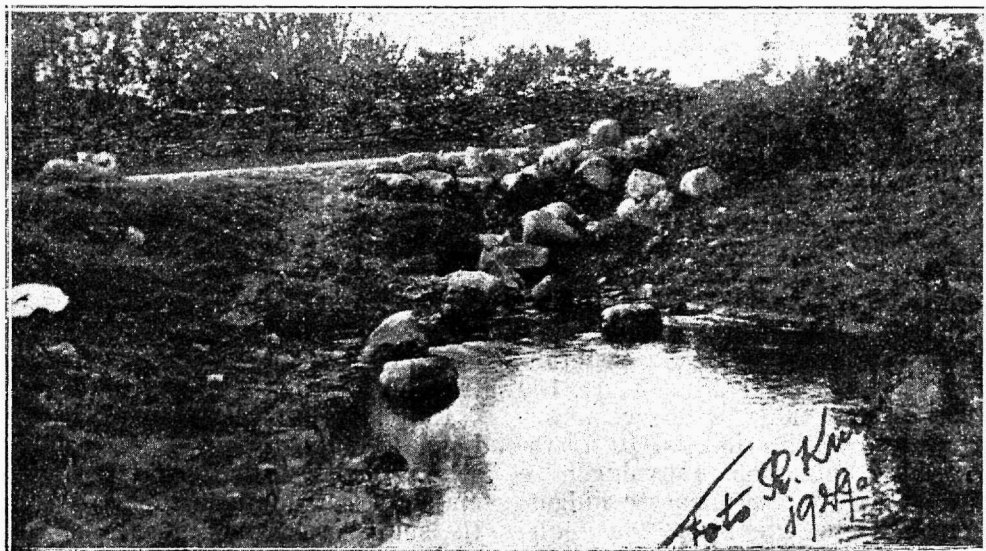
Suuremate

Harjumaal järvede hulka kuuluvad: Ülemiste järv (9,4 km²), Kahala järv (3,5 km²), Harku järv (1,6 km²), Klooga järv (1,4 km²), Tänavjärv (1,4 km²), Veski järv (2 km²) ja Hindaste järv (1,1 km²).

Harjumaal pakub oma metsadega, mägedega, järvedega, jugadega, merega, saartega ja kõrge rannavööga rohkesti huvi niihästi asjatundjale-maateadlasele kui ka harilikule huvireisijale.

Pirita Kose pargist vaadatuna.

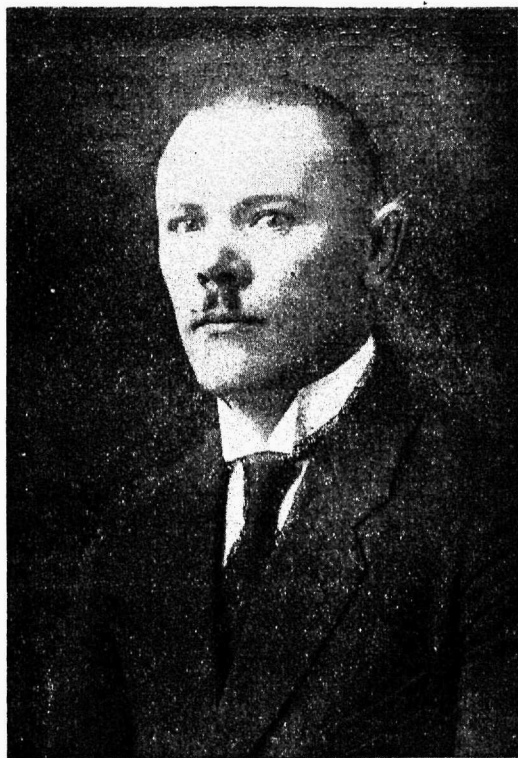
Jõelettme salajõgi ilmub nähtavale.

J. Reinthal

Harju maavalitsuse esimees 1917—1920.

O. Suursööt

Harju maavalitsuse esimees 1920—1922.

Harjumaa rahvas.

Mitte üksi suurriigid ei eraldu üksteisest oma rahvuste poolest. Isegi väikese Eesti üksikud maakonnad pole selles asjas sarnased. Kuna idapoolsete maakondade iseäralduseks on tuntav vene rahva element eestlaste kõrval, on läänepool selle asemel leida rootslasi, alates Harjumaaga. Harjumaa rahvast on 1922 a. rahvalugemise järele 95,91% eestlasi ja 1,03% rootslasi. Harjumaal, ilma linnade ja aleviteta, elas 1922 a. rahvalug. andmete järele 91.032 elanikku, s. o. 8,7% tervest riigi rahvast.

Sugude vahekordade järele seisab Harjumaa neljandal kohal meeste rohkuse poolest, siiski on rahvast 47,3% meesterahvaid ja 52,7% naisterahvaid, s. o. iga 100 naesterahva kohta tuleb 89,9 meesterahvast. Lugemisoskuseta inimesi 10 a. vanemate isikute hulgas oli rahvalugemise ajal 2,2% meeste ja 1,8% naeste hulgas, kirjutamisoskuseta mehi 8,3 ja naisi 13,3%.

Rahva tiheduse poolest seisab Harjumaa

neljandal kohal, lugedes rahva tiheduse tõusu järele. Pärnu, Viru ja Lääne maakonnad on Harjumaast vähema rahvaga. Harjumaal tuleb ruutkilomeetri peale 16 inimest. Keskmine elanikkude arv Eesti valdades on 16,7. Harku ja Väana valdades tõuseb siiski rahva arv üle 30 inimese r.-kilomeetri peale. Rapla, Nehatu, Rae, Kodasoo ja Kõnnu vallad on ka rahvarikkamad. Neis elab 20—25 elanikku ruutkilomeetril. Kõige rahvavaesemad on Nõva ja Vihterpalu vallad, kus ruutkilomeetri peale ainult 5—10 elanikku tuleb.

Rootslased elavad Pakri- ja Naissaarel ning Kloostri, Nõva ja Vihterpalu valdade mereäärsetes küldes, ilma et nad nimetatud valdades omaette külasid moodustaks.

Kuigi Harjumaa maapind, väljaarvatud Lõuna-Harjumaa, paene ja põllupidamiseks kaugeltki vastutulelik ei ole, on põllumajandus ka Harjumaal, nagu terves Eestis, suure osa elanikke enesega köitnud. Põllumajanduse alal tegutseb 77,2% elanikkudest, aktiivsed ja passiivsed (pere-

konna liikmed) kokku, tööstustes 9,2%, kaubanduses 0,8%, transport- ja sideteenistuses 1,8%, ühiskondlises tegevuses 2,1% j. n. e. Põllumajanduse alal tegutsetavateks loetakse niihästi põllupidamise, aianduse ja mesinduse, metsanduse ning kalanduse alal tegutsejaid. Need põllumajanduse harud on kõik Harjumaal harrastajaid leidnud, tänu suurlinna lähidusele, metsarikkusele ja pikale mererannale. Harjumaal 71.984 põllumajanduse alal tegutsevast kodanikust on otse põllumaj. alal tegevuses 66.212 ehk 92%, aianduse ja mesinduse alal 393 ehk 0,5%, metsanduse alal 1544 ehk 2,2% ja kalanduse alal 3835 elanikku ehk 5,3%. Aianduse alal töötab ainult Tartumaal suurem protsenti kodanikke (1,2%) ja kalanduse alal Petseri maal (7,9%), mispärast Harjumaal kalandusel ja aiandusel Eestis tähelepanu väärne seisukoht on.

Põllumaa üldpinnast Eestis on Harjumaal 9%. Tartumaal on selle vastu 18,3% ja Saaremaal 3,9% (äärmsed arvud). Põllumajapidamisse kuuluvast rahvast on Harjumaal 10,8%, kuna 100 hektaari põllumaa kohta tuleb elanikke, kes põllumaj. tegutsevad, 71,8. See on võrdlemisi suur arv. Ainult Lääne, Petseri ja Saaremaa põllumaa peab rohkem elanikke toitma. Seega on Harjumaal põllumajandusel võrdlemisi raske kohustus kanda: toita hulk elanikke, ehk, teiseti väljendades, põllumaad on Harjumaal rahvaga võrreldes, võrdlemisi vähe.

Põllupinnast oli 1928 a. Harjumaal 1): talve- ja suverukki all 13.470 ha, talvenisu all 724 ha, suvenisu all 412 ha, tatra ja läätse all 458 ha, odra all 12.740 ha, kaera all 8821 ha, segavilja all 8748 ha, kokku teravilja all 45.373 ha, kuna Eestis üldse teravilja all oli 482.680 ha. Kartuli all oli 9939 ha, sööda juurikate all 546 ha, lina all 1088 ha, põlluheina all 13.158 ha, niiduheina all 130.416, ristikheina seemne all 236 ha.

Need arvud annavad teatud ülevaate põllupidamisest Harjumaal.

Põllupidamine ei ole siiski ühtlaselt arenenud. Tema edukus ei ole tingitud ka maapinna headusest, vaid suurel määral peremehe algatusvõimest. Talude kõrval, kus 8 aastane külvikord sisseseatud, leidub veel 4 külvikorruga talusid, s. o. põllumajandusi, kus põlluheina kasvatamine veel tundmata. Paldiski ümbrus on kuulus

oma suurehulgalise kartulikasvatusega, kuna Paldiskit ennast tuntakse kui suure hulga kartuli väljasaate sadamat. Eriti läheb kartuli siit Rootsi. Rapla ja selle ümbrus on hobusekasvatajate maa. Hobuseid oli Harjumaal 1927 a. 24.570. 1920 a. alates on hobuste arv Harjumaal 37,7% kasvanud. Viru, Lääne ja Saaremaal on see prots. suurem, mujal vähem. Üleriikline keskmine prots. on 34,2.

Veiste arv Harjumaal on 72.650, juurdekasv 1920 aastast 50,5%, kuna üleriikline keskmine prots. 35,2 on. Juurdekasv seega võrdlemisi suur, mis karjakasvatuse edust tunnustust annab.

Põlluheina kasvatamine on edenenud Lõuna- ja Ida-Harjumaal, mereäärset osa mitte arvesse võttes, kus see vähem arenenud, kuna läänepoolne osa sellel alal kõige enam maha jäänud. Läänepoolsed head looduslikud heinamaad ei vii seda Harjumaal osa piimatoodangu poolest aga mitte viimasele kohale. Viimasel kohal seisab selle poolest mererand kesk Harjumaal lähiduses. Maal asuvatest ühispiimatallustest on Harjumaal 10%.

Pealinna lähidus võimaldab paljudel põllupidajatel piima otse linna saata, ilma et selle ümbertöötamiseks vaja oleks piimatal. asutada. Pealinna lähidus on teiseks väljarendanud linna ümbruses aiapidamise, kuna pikk mererand iseenesest kätte juhatub kalapüügi saarlastele ja rannaelanikkudele. Ka kalapüüdjatele on suurlinna lähidus tähtis saaduste turule saatmise hõlbustamise mõttes. Tallinnas ja Paldiskis asuvad ka kalade sissetegemise tööstused, eriti kilu soolamise tehased.

Tööstused on Harjumaal arenenud väga mitmesugustel aladel. Peale hulga metsatööstuste, mis metsamaterjale valmistavad, on Jägala jõe vee jõul töötav Jägala puupapi vabrik, Kohilas puupapi ja paberi vabrik, samuti ka Kehras Kaunissaare puupapi tööstus. Turbatööstused on Arukülas ja Ellamaal. Ellamaa riiklise turbatööstuse juures olev elektri jaam annab ka Tallinnale elektrivalgustust. Ainukeseks selletaoliseks Eestis on fosforiidi tööstus ülgastes, valmistades põllurammu kodu- ja väljamaa jaoks. Vasalemma marmori kaevanduse loodusvarasid kasutatakse aga käsitöölise, kivilihvijate, poolt. Harjumaal tööstustest on veel suuremad: Loksa ja Valtu telliskivitehased, Saku õllevabrik, Järva-kandi klaasivabrik, Kartuli üh. Liidu Valtu piirituspuhastuse vabrik, Vasalemma tongide tehas, Raasiku jahuveski puutööstuse ja villatööstusega, Keila villatöös-

1) Kõik andmed Riigi Statistika Keskbüroo väljaannetest.

tus ja rida vähemaid telliskivi ja lubapõletamise ahjusid.

Kodukäsitööstuse alal on nimetada Lõuna-Harjumaal väljaarenenud vankri ja saani tööstust.

Seltskondline elu ja ühistegevus on Harjumaal tuntavaid edusamme teinud. 1929 a.

oli Harjumaal 14 ühispanka, 34 tarvit. üh., 40 piima üh., 41 ühisteg. kindlustusseltsi, 88 masinatarvit. üh., 24 kartuli kasv. üh., 6 loomakasv. üh., 49 turba üh., 21 karja kontroll üh. ja palju hariduslikke ning kultuur ühinguid.

Harjuma kuurordid ja suvituskohad.

Dr. E. Pihlak,

Harjuma maa-arst.

Ajakirja piiratud ruum ei võimalda meie ravitsus-suvituspaikade olukorra ja arenemise põhjalikku ja üksikasjalist käsitamist, kuigi küsimus iseenesest seda küllaldaselt väärib; on vaid võimalus lühidalt ja üldjoontes tähelepanu juhtida nende tähtsusele, mida veel küllalt ei hinnata.

Veel lühikene aeg tagasi ei teadnud meie inimesed suvitamisest, suvipuhkusest midagi. Ei tea seda rõhuv enam praegugi, kuid iga aasta suureneb nende arv, kes ravitsus-suvituskohti vajavad kas haiguste ravimiseks või pieneva töö tagajärjel väsinud kehale ja vaimule puhkuse ja kosutamise võimaldamiseks. Eesti on üldiselt rikas ravitsus-suvituspaikadest. Mererannas, samuti maa südames, leidub suur arv loodusliselt kauneid, vaikseid ja puhkuseks sobivaid kohti. Kahjuks ei ole meie veel suutnud oma ravitsus-suvituskohti praeguse aja elu- ja tervishoiu nõuete kohaselt korraldada. Mõne varematal aegadel kuulsa ja otsitava suvituskoha arenemises ja korraldamises on tulnud isegi seisak ehk koguni tagasiminekuks, mis tingitud jõukama suvitajate kihi eemaljäämisest. Riigil ja omavalitsustel on siin suur ülesanne koha pealseid algatusi ravitsus-supeluskohade elustamiseks ja korraldamiseks igat viisi toetada, sest need on ühte viisi tähtsad rahvatervishoiu ja rahvamajanduse seisukohalt. Et oma ülesannet rahvatervise parandamise alal edukalt ja otstarbekohaselt täita, tuleb suuremat kui seni tähelepanu pöörata ravitsus-suvituskohtade tervis-

hoidlise olukorra tõstmisele. Selleks tuleb omavalitsustel maksma panna määrused püstitavate ehituste, joogiveega varustamise, mustuse ja jäätiste kõrvaldamise, maapinna ja veekogude rüvetamise ärahoidmine, toiduainetega, eriti piimaga varustamise j. n. e. kohta. Neid määrusi vajavad nii suuremad kuurordid kui ka teised suvituskohad, sest mõlemad taotleavad ühist sihti — rahvatervise tõstmist.

Harjuma omab lugemata hulk kauneid ja sündsaid suvituskohi, kuid tuntumaid

ja tervishoiu kaitsese alla võetud suvituskohi on neli: 1) Piritita - Kose, 2) Klooga-Laulasmaa-Joa, 3) Rannamõisa ja 4) Loksa.

Piritita-Kose, Tallinnast umbes 7 klm. kaugusel, on pealinnale lähim, tähtsam ja laiematele rahvahulkadele kättesaadavam

Piritita mererand.

svituskohi. Väärtuslikum ja kaunim osa Pirititast on umbes 2½ klm. pikkune supelrand, mis asub Harjuma administratiivpiires, kuma linnapool jõge, linna administratiivpiires on 60—70 suvemaja, kus seni suure osa suvitajaid ulualust leidnud. Peene puhta liivaga kaetud randa palistab kuni 100 sammu kaugusel veejoonest liivasel aluspinnal noor männimets. Mere põhi on kõva, sile, kivideta ja laskub pikkamisi sügavamaks. Vesi on võrdlemisi soe. Rand on supelusteks, õhu- ja päiksevannide võtmiseks väga kohane, mispärast ka suvel randa külastavad tuhanded pealinnlased, eriti on pühapäeviti rahva juurdevool nii suur, et rand paiguti kipub jääma kitsaks. Ühendus linnaga on aurikutel

svituskohi. Väärtuslikum ja kaunim osa Pirititast on umbes 2½ klm. pikkune supelrand, mis asub Harjuma administratiivpiires, kuma linnapool jõge, linna administratiivpiires on 60—70 suvemaja, kus seni suure osa suvitajaid ulualust leidnud. Peene puhta liivaga kaetud randa palistab kuni 100 sammu kaugusel veejoonest liivasel aluspinnal noor männimets. Mere põhi on kõva, sile, kivideta ja laskub pikkamisi sügavamaks. Vesi on võrdlemisi soe. Rand on supelusteks, õhu- ja päiksevannide võtmiseks väga kohane, mispärast ka suvel randa külastavad tuhanded pealinnlased, eriti on pühapäeviti rahva juurdevool nii suur, et rand paiguti kipub jääma kitsaks. Ühendus linnaga on aurikutel

ja moodsatel, mugavatel autobussidel suvekuudel võrdlemisi hea. Kuni viimase ajani oli Pirita supelrand ja ümbrus täiesti korraldamata ja olukord rannas väga primitiivne. Praegu on see tunduvalt muutunud. Asutis „Sanatoorium Kloostrimets“, kelle käes rand ja rannaäärne mets rendil, on püstitanud läinud aastal uue moodsa supelhoone, milles aset leiavad üldriietehoiuruumid 500 inimesele, üksikud kabiinid

suplejaile, dušhid, arsti ja massashi ruumid, klosetid ja teised tarvilised kõrvalruumid.

Hoones on kohvik eeskujuliku köögiroomiga.

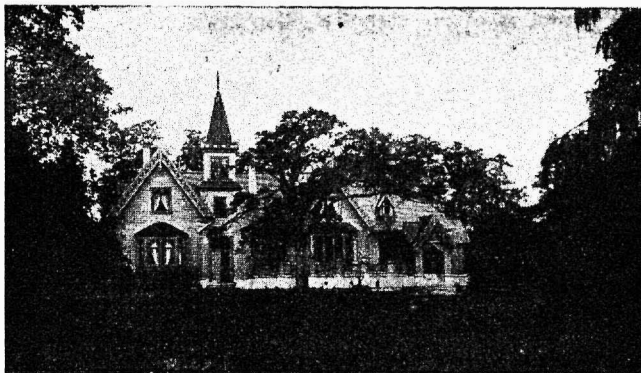
Hoone on varustatud puhta vee-ga oma puurkaevust ja elektrivalgustusega. Rahvale kasutada ranna- ja lamamistoolid, võimlemisabinõud.

Rand ja mets hoitakse alaliselt puhas. Lähemas tulevikus on kavatsusel vannide maja ja kasiino ehitamine, tennis- ja teiste mänguplatside soetamine, metsa korraldamine. Samuti on suure innu ja armastusega Pirita korraldamisel tegev olnud Pirita Kaunistamise Selts, kelle algatusel juba korda seatud Pirita kloostri varemed ja kes südilt töötab Pirita kaunistamiseks. Harju maavalitsus omalt poolt püüab suvituskoha korraldamisele kaasa aidata summadega, mis suvitusemaksu näol m/v-le sisse tulevad.

Pirita looduslikult kaunima tagamaa moodustavad Pirita jõe mõlemad kaldad, mis merest veidi kaugemal kõrged, järsud, ja kaetud kauni leht- ja männimetsaga. Jõel harrastatakse veesporti; — lugemata hulgal liiguvad jõel valged süstad ja paa-did, spordiselts „Kalevi“ supelusbasseinis toimuvad ujumispidud ja võistlused.

Üldiselt on Pirital kõik eeldused juba lähemas tulevikus muutuda moodsaks kuurordiks. Pirita jõe kallast mööda läbi Kose pargi jõuame paari kilomeetri kaugusel männimetsas asuvasse Kose suvituskotta, kus umbes 30 suvilat.

Klooga-Laulasmaa-Joa, asudes Soome ja Lahepere lahe kallastel kuni 10 km. pikkusel mererannal 35 km. kaugusel Tallinnast on Harjumaa läänepoolsem suvituskoh. Haruldaselt kaunis loodus, toredat vaadet merele pakkuv kõrge kallas, laialdased männimetsad, puhas liivane mererand, mis soodus supelusteks, on selle paiga teinud väga otsitavaks. Ühendus Tallinnaga Vääna ja Klooga jaamade kaudu.

Koltsu suvimõis Kloogal.

Umbes 60 suvilas ja mitmes pansioonis leiavad suvitajad peavarju ja ülespidamist.

Rannamõisa asub Soome lahe kõrgel kaldal, 15 km. kaugusel Tallinnast. Ilus mets ja rand, vaikus ja rahu on selle suvituskoha omapärasused. Rand, kuigi osalt kivine, võimaldab suplemist. Suvilaid on 150 ümber. Ühendus Tallinnaga autobussidel ja Vääna raudtee kaudu.

Loksa, 71 km. Tallinnast idapoole, Papi-lahe ääres. Ilus liivane kuni 3 km. pikk mererand ja tasane kivideta merepõhi on soodus suplemiseks ja päiksevannide võtmiseks. Randa piirab tervel ulatusel männimets, milles praegu kuni 25 suvilat. Osa metsa on planeeritud ehituskruuntideks, nii et Loksal arenemisvõimalused ei puudu. Tallinnaga on ühendus aurulaevaga ja autobusidega.

Jaanuar 1930.

Dr. E. Pihlak.

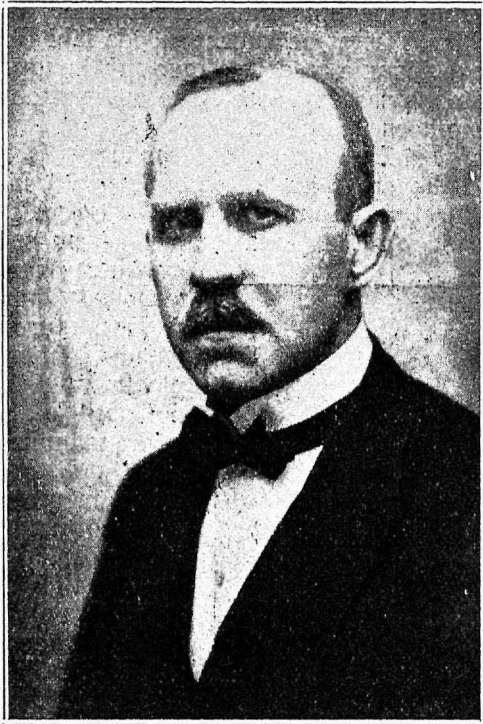
Kokkuvõtteid Harju maavalitsuse tegevusest 1927—1929 a.

ametlikkude aruannete järele.

MAAVOLIKOGU.

Praegune IV. Harju maavolikogu, mis

valitud 21. ja 22. augustil 1927 a., koosneb järgmiste rühmade esindajaist:

T. Kalbus.

Maavolikogu esimees 1927—1929.

Asurikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koondus	4 liiget
Eesti rahvaerakond	2 „
Eesti sotsialistl. tööliste partei	1 „
Harjumaa põllumeeste kogud	5 „
Kristlik rahvaerakond	1 „
Põllupidajad	1 „
Tööerakonna, asurikkude, rannarahva ja väikepõllupidajate nimekiri	4 „

Kokku 18 liiget

Maavolikogu esimeheks oli kuni 1929 a. septembrikuuni **T. Kalbus** (tööerak.), alates 30. oktoobrist 1929 a. — **K. Einbund** (põllum.); maavolikogu sekretär — **J. Liiv** (rahvaerak.).

Koosolekuid on IV. maavolikogu pidanud kokku 9, neist 6 ühepäevaseid ja 3 kahepäevaseid. Koosolekutel on otsustatud üldse 182 asja.

Tähtsamaist otsustest võiks nimetada: Eelarve, tegevuskavade ja aruannete kinnitamine,

Maksumäärade kinnitamine, Hoolekandekava kinnitamine, Loomaarstide abi andmise korraldus, Vallasekretäride palgade normeerimine,

Suvituskohtade eraldamine ja tervishoiu kaitse alla võtmine, I ja II klassi teede võrgu kava, Maanteede ja sildade ehituskava 1929—1931 a.,

Uute turgude asutamine, Valdade piiride muutmised, Koolikohustuse laiendamine, Koolivõrgu kava muutmine ja täiendamine,

Harjumaa vapi ja pitseri määrus, Sundmäärus Piritas mererannas suplemise ja ranna ning metsa heakorrald alalhoidmise kohta,

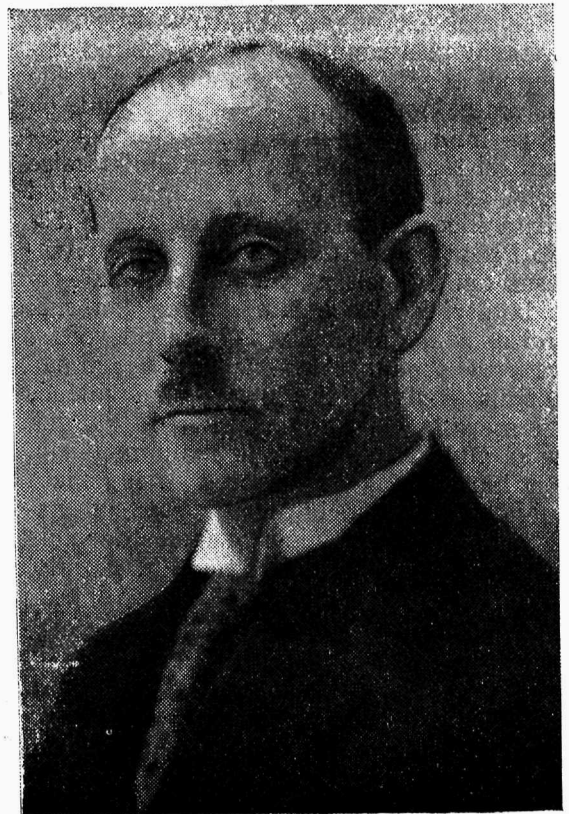
Sundmäärus tuleõnnetuste vastu võitlemiseks,

Sundmäärus võõrastemajade ja möbleeritud tubade kohta,

Sundmäärus kauplemise aja kohta, Sundmäärus kauplemise aja, korra ja sisseseadete kohta trahteriärvides ja

Sundmäärus jalgrataste registreerimise ja nendega sõitmise kohta.

Revisjonikomisjon on IV. maavolikogu poolt valitud 5-liikmeline. Komisjon on maavalitsuse asjaajamist, kassa-, arve- ja raamatupidamist revideerinud ja muid te-

K. Einbund,

Maavolikogu esimees 30. oktoobrist 1929 a.

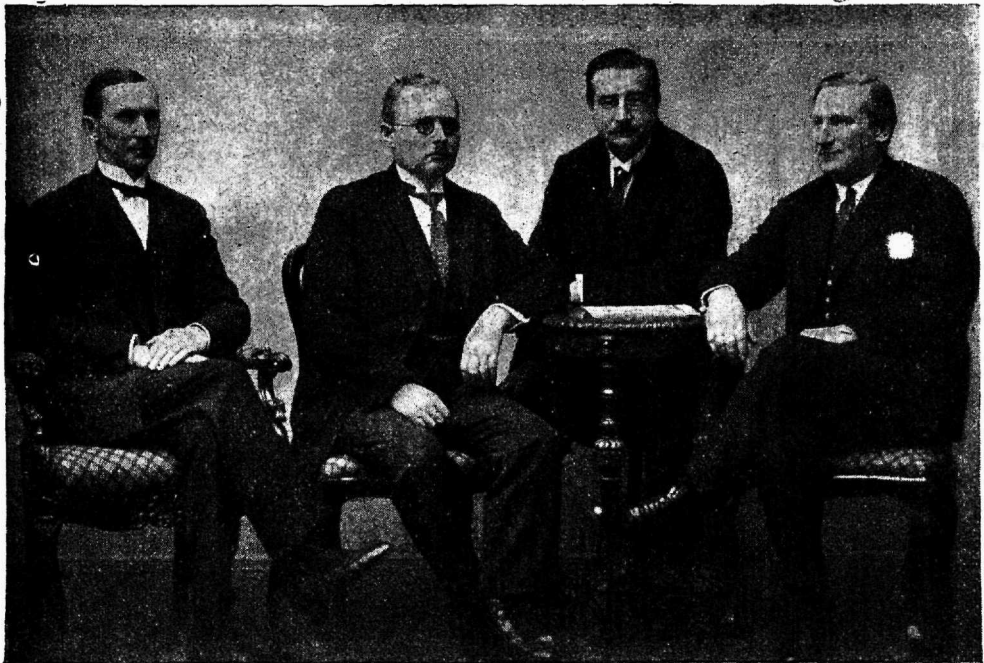
male alluvaid küsimusi arutanud (kuni 15. XII. 1929) kokku 55 kooskäimise päeval.

valitsuse asutuste juures kokku 82, neist 59 liikmetena ja 23 asemikkudena.

Harju maavolinikud koosolekul 26. märtsil 1928 a.

Ees laua otsas istub esimees T. Kalbus, tema lähemalt käelt edasi maavolinikud: R. Kuris, O. Thomson, J. Loosalu, A. Hammer, T. Pere, J. Lambot, M. Kruusimaa, J. Leitof, J. Reinholm, J. Gefria, V. Freimann, J. Ritbek, J. Liiv.

Harju maavalitsus.

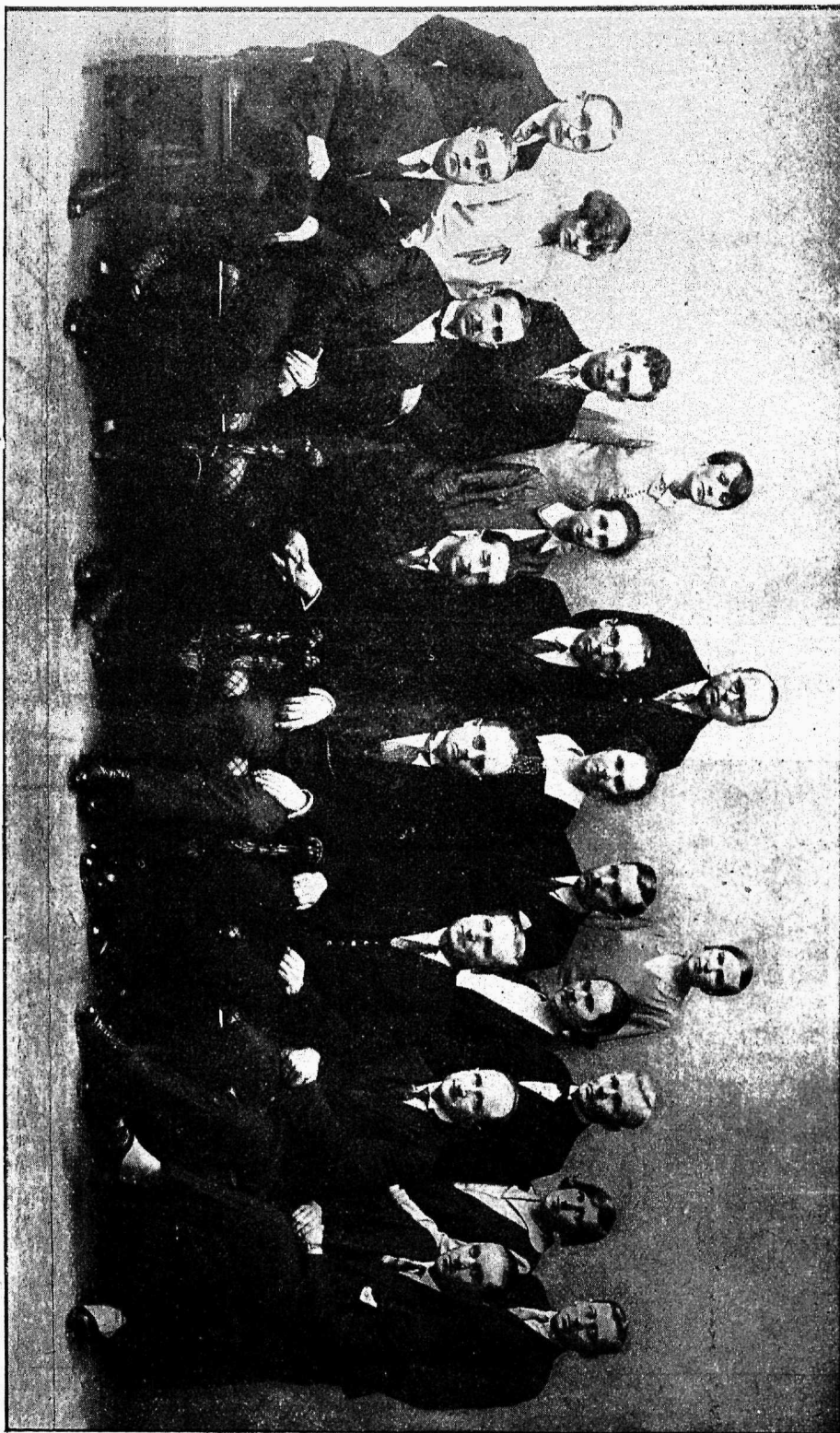
J. Depman, R. Kuris, M. Kruusimaa, P. Johanson.

Maavolikogu esindajaid on 24-as mitmesuguses alalises komisjonis riigi ja oma-

MAAVALITSUS.

IV. Harju maavalitsus on moodustatud

Harju maavalitsuse liikmed ja ametnikud.

maavolikogu 1. oktoobri 1927 a. koosolekul ja asus ametisse 11. oktoobril 1927 a. järgmises koosseisus ning järgmise ametijaotusega:

Rudolf Kuris (asun.) — maavalitsuse esimees, majanduse ja tervishoiu osakondade juhataja,

Peet Johnson (tööerak.) — abiesimees, ehitus-tee ja põllumajanduse osakondade juhataja,

Martin Kruusimaa (põllup.) — sekretär, administratiiv- ja hoolekande osakondade juhataja ja

Johan Depman (asun.) — haridusosakonna juhataja.

Kokkuhoiu ja asjaajamise lihtsustamise otstarbel ettevõtetud koondamise puhul liideti 1. dets. 1927 a. tervishoiuosakond majandusosakonnaga ja hoolekandeosakonna ülesanded jaotati administr. ning majanduse osakondade vahel.

Koosolekuid on IV. maavalitsus pidanud (kuni 15. dets. 1929 a.) tema võimkonda kuuluvate küsimuste otsustamiseks kokku 164 korral 1902 päevakorrapunktiga ja üldise kestvusega 340 tundi. Koosolekuid on peetud osalt päeval, osalt õhtuti.

Esindajaid on maavalitsuse poolt valitud 23 alalisse komisjoni riigi ja omavalitsuse asutuste juures kokku 29. Peale selle esindajad ajutistes (ühekordsetes) komisjonides, keda määratakse tarviduse järele. Maavalitsuse esindajateks on suurelt osalt maavalitsuse liikmed.

Maavalitsuse keskasutuse koosseisu vähendati IV. maavalitsuse poolt 1927 aastal ümarguselt 20% ja keskasutuse koosseisu jäi (sulgudes endine koosseis): maavalitsuse liikmeid 4 (5), ametnikke asjaajamise ja arvepidamise alal 16 (20), eripersonaali 8 (9). Koosseisude vähendamise ajal, kus maavalitsuse töö mitmel alal suurenes ja mil koosseisu juba varem tunduvalt vähendatud, võis sündida eestkätt töös püsivate ja lihtsamate süsteemide väljakujundamise ning ametnikkude vilumuse kasvutamise tõttu. Koondamise läbiviimist kergendas ka eeltähendatud kahe osakonna likvideerimine.

MAAVALITSUSE TÖÖALAD JA TÖÖJAOTUS.

Tööalade järgi on maavalitsuse tegevus kodukorraga jaotatud maavalitsuse sekretariaadi (üldosakonna) ja järgmise 5 eriosakonna vahel: majanduse, administratiiv, hariduse, põllumajanduse ja ehitus-tee.

Maavalitsuse tööalade mitmekesisus ja

rohkus ei võimalda selles lühikeses kokkuvõttes peatuda kõigi tööalade juures. On võimalik vaid üldjoontes ära märkida tööjaotus ja puudutada mõnda üksikut küsimust, mis eriti on seotud ülevaateajaga.

Maavalitsuse esimehe eriülesandeid. Maavalitsuse esimees R. Kuris, peale majandusosakonna juhutamise, maavalitsuse tööde üldjuhtimise ja maavalitsuse esitamise üldse, juhtis ühtlasi vastavate seadustega või otsustega maavalitsuse juures asutatud allnimetatud erikomisjonide ja -asutuste tegevust, olles:

- 1) Kinnisvarade hindamise Harjumaa komitee esimees,
- 2) Sundvõõrandatavate kinnisvarade Harjumaa hindamiskomisjoni juhataja,
- 3) Vabadussõja mälestamise Harjumaa komitee juhataja,
- 4) Kindral Laidoneri nimelise invaliidide kapitali komitee volinik,
- 5) Aegna merekindluse lipu muretsemise komitee esimees.

Viimasena nimetatud komitee oli ajutine, moodustatud maavalitsuse poolt, ja töötas 1928 ja 1929 a. Tema ülesandeks oli muretseda Aegna merekindlusele lipp Harjumaa rahva annetuseks. Oma peaülesande täitis komitee 22. juuliks 1928 a., mil lipp pidulikult väeosale üle anti. Kulude katmiseks tuli aga komiteel töötada ka pärast lipu üleandmist. Lipp läks maksma ligi 900 krooni.

Muud eeltähendatud komisjonid maavalitsuse juures on ette nähtud seadustes ja üleriiklistes korraldustes.

Sekretariaadi kaudu sünnib maavalitsuse esimehe eriülesannetes puutuv asjaajamine, maavalitsuse üldasjade toimetamine, mv. sissetuleva ja väljamineva posti edasisaatmine ja mv. arhiivi korraldamine. Ülevaateajajärgul muu hariliku töö kõrval toimetatud üldasjadest võiks nimetada Harjumaa vapi ja omavalitsusasutuste pitserite määrust, maavalitsuse arhiivi kodukorda ning registratuuri korraldust ja mv. teenistuses seisvate isikute teenistuskirjade pidamise korda, mis seni puudusid.

Majandusosakonna tegevus jaguneb kolme alasse:

- 1) Majandus: maavalitsuse kassa, kapitalide ja varanduste valitsemine, tulude ja kulude eelarvete kavade kokkuseadmine, maksude ja koormatuste jaotus ning sissenõudmise korraldus, maavalitsuse arve- ja raamatupidamine, maavalitsuse majapidamise eest hoolitsemine ja rahaliste operatsioonide toimetamine. Sellel alal võiks märkida, et 1929/30 aastaks suudeti maa-

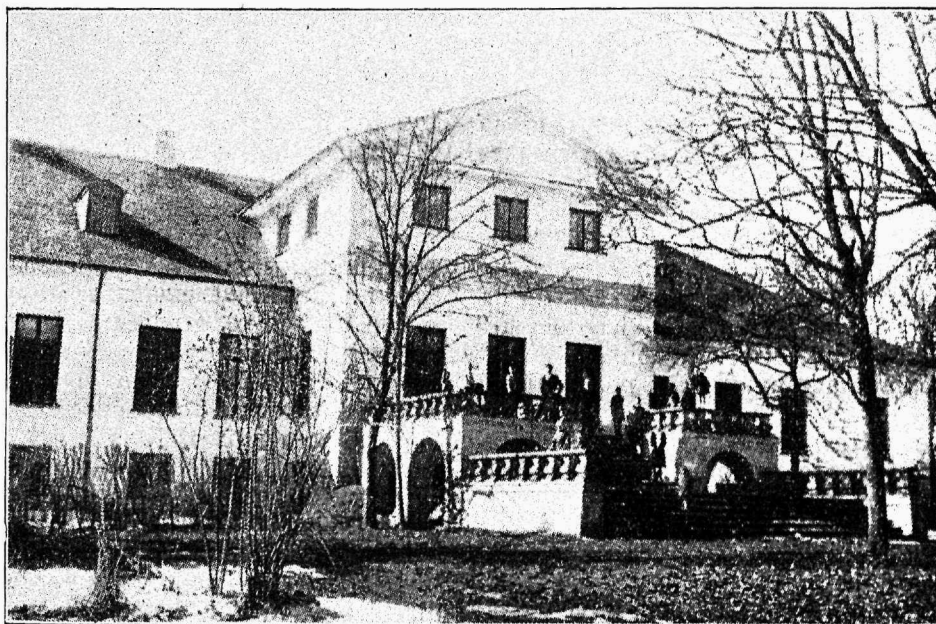
valitsuse eelarve tulud ja kulud esmakordselt tasakaalu viia ilma laenuta, mis seni igas aastaeelarves võrdlemisi suure summana püsis. Eelmise aasta eelarve tasakaalustamiseks ettenähtud 16.400 krooni suurusest laenust pääses maavalitsus tegelikult ka mööda, peamiselt kulude kokkuvõtte ja eelarveaasta lõppes isegi väikese ülejäägi a.

Määrused maksude võtmiseks töötati 1929 aastaks täies ulatuses ümber ja üksikutes maksuliikides võeti ette muudatusi: kustutati kantseleimaks, jäeti ära turu-

made ning öömajade hoonete korrashoiu fond) on jäänud peaaegu endiseks, tõustes vaid 50 krooni võrra — 43.692 krooni pealt 43.742 krooni peale.

Maavalitsuse võlad (Saku majapidamiskooli ehituslaenu ja maavalitsusele ostetud hoonete ostulepingute põhjal tasuda jäävad summad) on ülevaateaja jooksul vähenenud 31.852 krooni pealt 30.324 kr. peale.

2) Tervishoid — kõik endise tervishoiuosakonna ülesanded: ühiskondlise ning koolitervishoiu ja üldse rahvatervishoiu

Raiküla lastekodu.

platsimaks kõigilt põllumajapidamise-, karja- ja aiasaadustelt, mis nende valmistajate eneste poolt müüakse, kõrgendati jahilubade maks 3 kr. pealt 5 kr. peale ja seati sisse uue maksuna suvitusmaks.

Ülevaateaja jooksul tõusis maavalitsuse kinnisvarade seis 54.750 krooni pealt 161.395 krooni peale, s. o. 106.645 krooni võrra. Sellest summast langeb 70.000 kr. mv. keskasutuse kinnisvara arvele, mis volikogu poolt ümber hinnati 30.000 krooni pealt ligikaudselt tegeliku väärtuseni, 100.000 krooni peale; 36.645 kr. väärtuses on kinnisvara juurde muretsetud (arstide majad). Vallasvarade seis on tõusnud 67.543 krooni pealt 89.761 krooni peale, seega 22.218 krooni võrra — vallasvara suurenemise arvel. Erikapitalid (milleks on tagavarakapital, amortisatsioonikapital, end. toitlusosakonna kapital ja postijaa-

eest hoolitsemine ja selleks loodud korralduste juhtimine ning järelvalve, tegutsevate arstide, hambaarstide, ämmaemandate ja halastajaõdede registreerimine ning nende tegevuse järelevalvamine, valve apteekide ja rohukaupluste üle, nakkushaiguste vastu võitlemine, kaitserõugete panemise teostamine, tervishoidlik valve toidu ning joogi valmistamise asutuste ja müügikohtade järele, joogiveeallikate ja mustuse kogumiskohtade järelvalve, matmispaikade korraldus, lubade andmine surmude transporteerimiseks j. m.

Eripersonaalina tervishoiu alal on ametis maa-arst, velsker-desinfektor, 13 jaoskonna tervishoiu-arsti ja 13 jsk. ämmaemandat.

Erilist rõhku on pandud arstiabi kättesaadavaks tegemisele odavuse mõttes. Maavalitsus maksab arstidele lisatasuna

sõitude eest haigete juurde (üks ots) 25 senti kauguse kilomeetrilt. Selle eest on aga arsti visiidi tasu haige juures kodus kõigest 1 kroon ja visiit arsti juures — 50 senti, öösel 100% kallim. Normeeritud on ka operatsioonide, tunnustuste väljaandmise j. m. tasud. Vaesed ja kooliõpilased saavad arstiabi tasuta, epideemiliste haiguste laialilagunemise kordadel antakse tasuta arstiabi kõigile epideemilistele haigetele.

Haigemajana on lepingu alusel Harjumaal elanikkudel kasutada Tallinna linna keskhaigemaja, linna elanikkudega ühtlase tasu eest. Selle eest võtab maavalitsus proportsionaalsuse alusel osa keskhaigemaja ülevõlpidamise kuludest ja korraldab

organiseerimise korraldamine, vangiveo, küüdi ning muude sunduslikkude vedude ja sõitude korraldus, uute valdade ning alevite asutamise ja olemasolevate piiride muutmise küsimuste lahendamine, vallasekretäridele kursuste ja eksamite korraldamine, loteriide ja korjanduste lubamise korraldus;

2) liikumise ja ühenduste alal: öömajade ning hobusepostijaamade võrk, nende järelvalve ning revideerimine, telefoni ja postiolude korraldamine;

3) hoolekande alal: üldine järelvalve hoolekande ja töökaitse alal, puudustkannatajatele ja töövõimetele nende olukorra parandamiseks kaasabi ja nõu andmine, puudustkannatajate ja vanemate laste

Lehola vanadekodu.

oma piirkonna elanikkude poolt tasumata jäänud haigemajamaksude asju.

3) Hoolekanne. Hoolekande alal on majandusosakonna ülesandeks igasuguste abirahade ja pensionide väljamaksu korraldus, abiraha- ja pensionisaajate nimestikkude pidamine, pensionide ja abirahade õiguse edasikestmise üle kontrolli pidamine ja riikliste summade äratarvitamise üle aruannete esitamine.

Administratiivosakonna kaudu sünnib 1) administratiivalal: valla- ja alevivalitsuste tegevuse juhtimine seaduslikkuse mõttes, nende järelvalve ja revideerimine, tulekahjude ja muude looduslikkude õnnetuste puhul abiandmise korraldamine, tuletõrje ühingute ja omavalitsuste tuletõrje

ning töövõimete raukade vastuvõtmine varjupaikadesse ning viimaste ülevõlpidamise korraldus, tegevuse juhtimine ja järelvalve, toetuse määramine puudustkannatajatele perekondadele laste kasvatamiseks, töötatööliste registreerimine ja nende tööle juhatamine tööandjate juurde, riiklikkude pensionide ja toetusrahade nõudmiste korraldus.

Ülevaateajajärgul revideeriti alevi- ja vallavalitsuste asjaajamist ning arvepidamist üldse 114 korral.

Sama aja jooksul

vallavolik. alevivolik.
otsust otsust

tuli järelvalve korras
läbivaatamisele . .

6724

95

nendest lubati täit- misele	6556	92
anti tagasi uuesti ot- sustamiseks	71	2
protesteeriti	97	1
protestidest kohtutes rahuldatud	77	—
rahuldamata jäetud	8	—
Otsustamata proteste	12	1

Tuletõrje alal töötati adm. osakonnas välja sundmäärus tuleõnnetuste vastu võitlemiseks, mis seni puudus. Erilist rõhku pandi ka tulekaitse organisatsioonide loomisele. Tuletõrje ühingute arv maal tõusis 28 pealt 41 peale.

mine ja järelvalve, et kõik koolid oleksid varustatud nõuetavate õppevahenditega, haridustöö edendamine väljaspool kooli, lasteaedades ja varjupaikades, kursuste korraldamine ja registreerimine, muinsusväärtusliste varanduste eest hoolitsemine, õppejõudude registreerimine ning nende ametist vabastamise korraldus, koolimajade ehituslaenu korraldus j. m.

Ülevaateajajärgul oli maavalitsuse juhtimisele kuuluvate haridusliste asutuste võrgus suuri muudatusi, mida ruumipiidusel ei saa siin üksikasjalikumale vaatlusele võtta. Nende võrgu arenemist näitab jämedates joontes alljärgnev kokkuvõte:

Harjumaal oli:	avalikke keskkooli	av. algkooli	algkoolides klasse	neist V-aid klasse	neist VI. klasse	täienduskooli	1—3 päeva nõdalas töötavaid täiendusk.	lasteaedu	aval. raamatukogusid	aval. raamatuk. osak.	raamatukogudes raamatuid
1927/28 õppe-aasta algul	1	112	548	65	58	9	—	2	77	48	27.320 (1. I. 1927.)
1929/30 " "	1	118	576	89	78	11	15	5	87	35	45.093 (1. IV. 1929.)

Kinnist hoolekannet lastele teostatakse maavalitsuse poolt ülevalpeetavas lastekodus, mis asub Raiküla end. härrastemajas. Lastekodus leiavad ülalpidamist ja kasvatust 60 vaesemat ja vanemateta last. Lastekodu juures on talu, mille suurus 169 hektari.

Tööjõuetute ja raukade varjupaigaks on maavalitsusel Lehola asunduses vanadekodu, kuhu mahub kuni 50 hoolealust. Vanadekodul on 25 hektari suurune talu.

Lahtise hoolekande alal annab maavalitsus oma summadest, niipalju kui seda piiratud krediitid lubavad, toetust puudustkannatajate laste kasvatamiseks. Hoolealuste arv on järjekindlalt tõusnud ja ulatub ümarguselt 200-ni. Toetusraha on määratud kasvatamiseks oma perekondades 3—5 krooni ja võrastes perekondades kuni 20 krooni kuus iga hoolealuse kohta.

Haridusosakonna kaudu sünnib rahvariiduse korraldamine ja juhtimine maal: koolide, rahvaraamatukogude ja rahvamajade võrgu kavade valmistamine ja nende teostamise eest hoolitsemine, maavalitsuse poolt ülevalpeetavate koolide korraldus, vaesemate õpilaste toetamine, koolikohustuste täitmise üldine järelvalve, kasvatuslikkude ning õpetuslikkude kisimuste lahendamise ja õppetöö järelvalve, hoolitse-

Algkoolidest on: ühe komplektiga 32, kahe komplektiga 27, kolme komplektiga 40 ja üle kolme komplektiga 19.

Koolidest olid maavalitsuse ülevalpidamisel ühisreaalgümnaasium Paldiskis, algkool Raiküla lastekodu juures ja 1. VIII. 1929 a. alates täienduskool Kosel.

Algkoolide ringkondades, kus laste arv väike ja kust maa kauguse või geograafilise asendi tõttu on raske lapsi mujale kooli saata, on korraldatud koolid üleaasta töötavate klassidega, kuhu vastu võetakse kahe aasta lapsed korraga.

Ka tuleb ajutiselt mõnel õpetajal kuni 3 klassiga töötada, paaris saare klassis isegi 4 klassiga.

Lühiajaliste (1—3-päevaliste) täienduskoolide korraldamine algas alles 1928/1929 õppeaastal ja need leiavad suurt poolehoidu, mida tõendab ka nende arvu kiire kasvamine. Raplas avati üldharidusline täienduskool, millest ajajooksul keskkool välja kavatsetakse arendada. Paldiskis avati kalaasjanduse täienduskool.

Uusi koolimaju on ülevaateajajärgul ehitatud ehk valmissamisel 12, kokku 45 klassikomplekti jaoks; mitu vähemat koolimaju on ehitatud ilma riikliku laenu. Mitu valda ootavad juba aastaid ehituslaenu.

HARJU MAAVALITSUSE TULUDJAKULUD

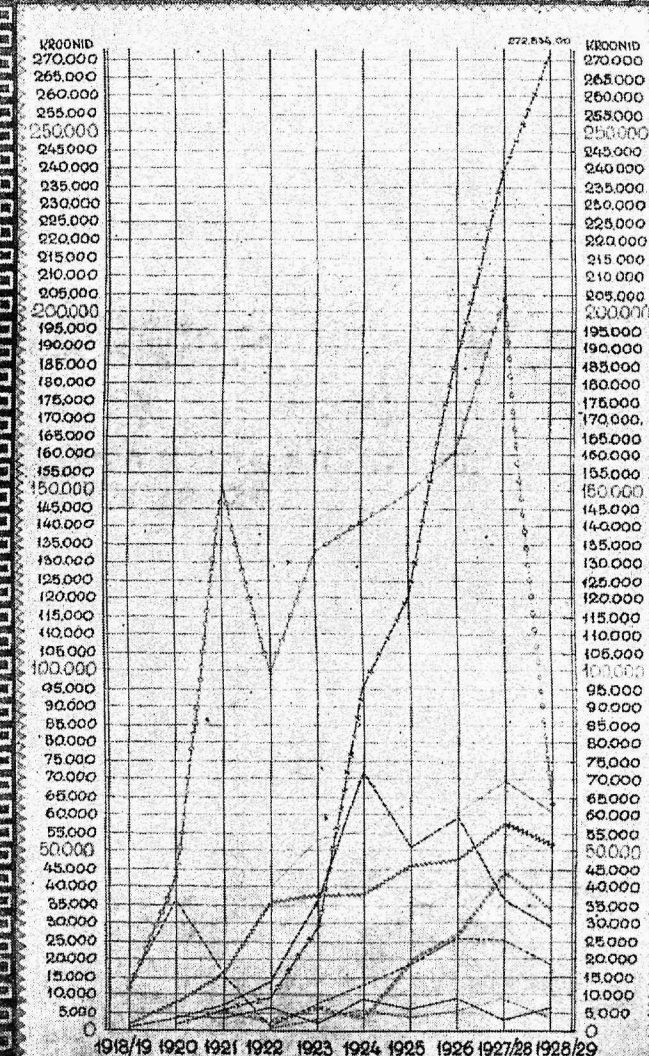
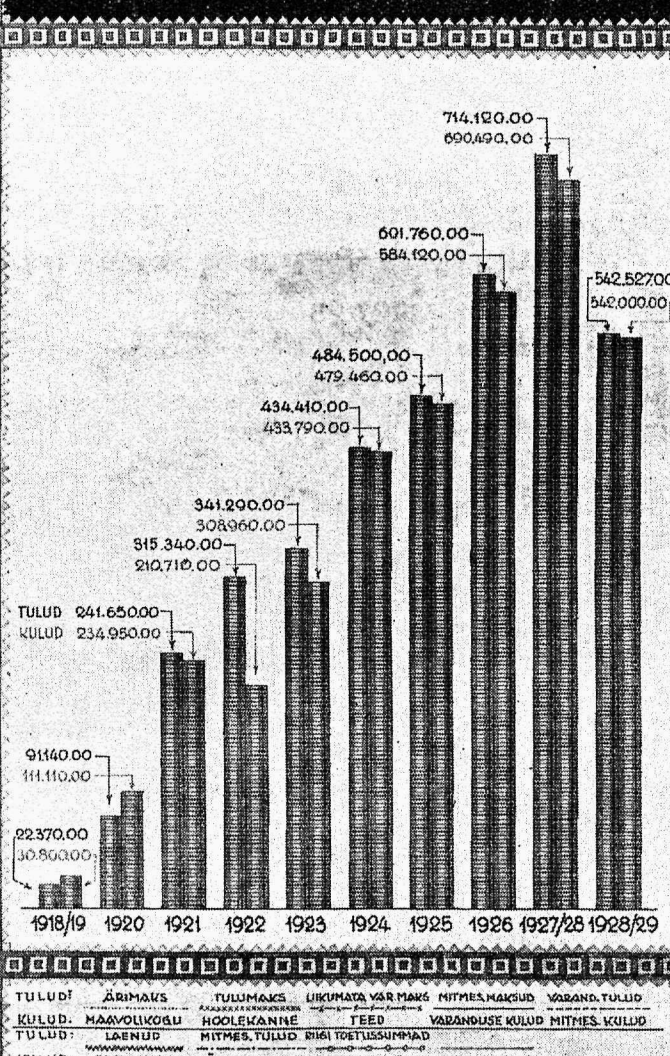
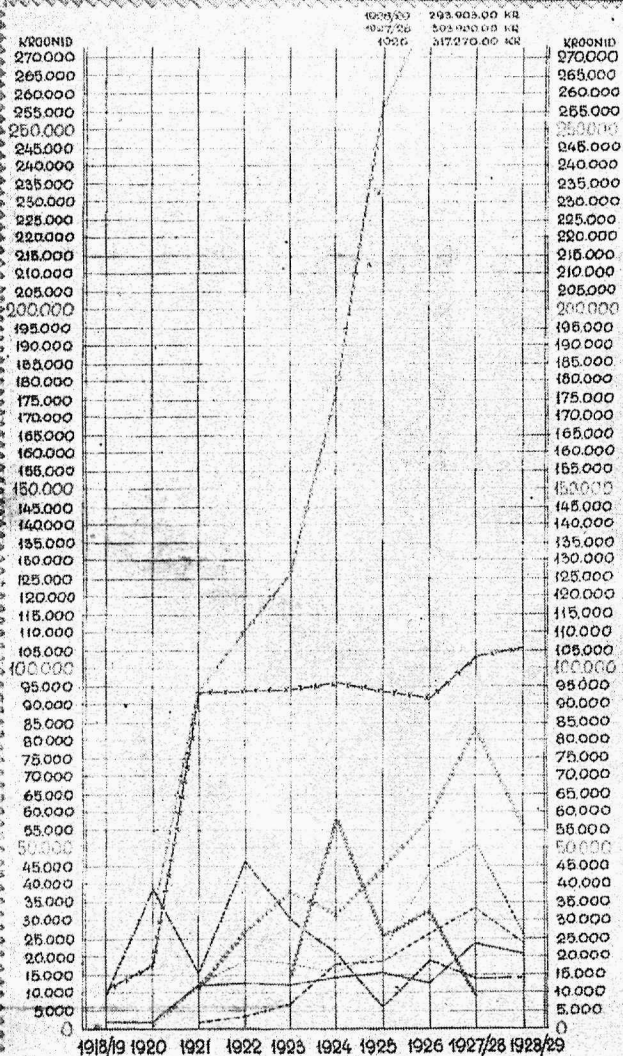
1918/19 + 1928/29

TULUD

TULUDE & KULUDE ÜLDSUMMAD

KULUD

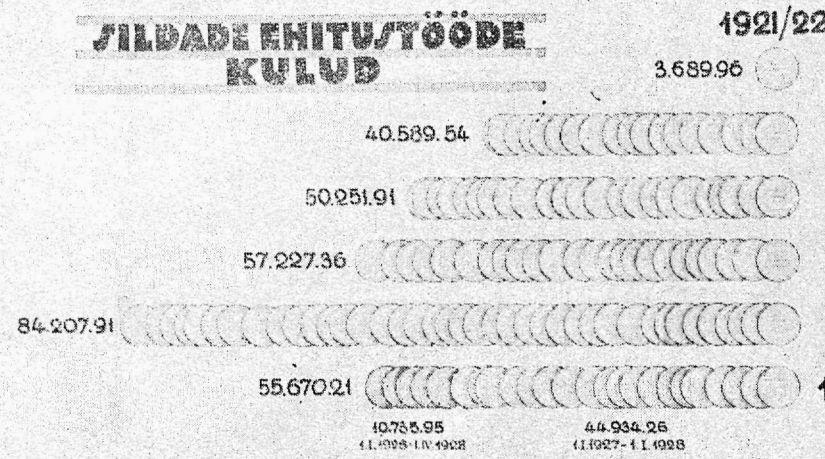

TULUD:	ÄRIMAKS	TULUMAKS	LIKUMATA VÄR	MAKS	MITMES. MAKSUD	VARAND. TULUD
KULUD:	MAAVOLIKOOLU	HOOLEKANNE	TEED	VABANDUSE KULUD	MITMES. KULUD	
TULUD:	LAENUD	MITMES. TULUD	RHAI	IDETUSSUMMAD		
KULUD:	TERVISHOOLD	PÕLLIMAJANDUS	HARIDUS	MAAVALITSUS		

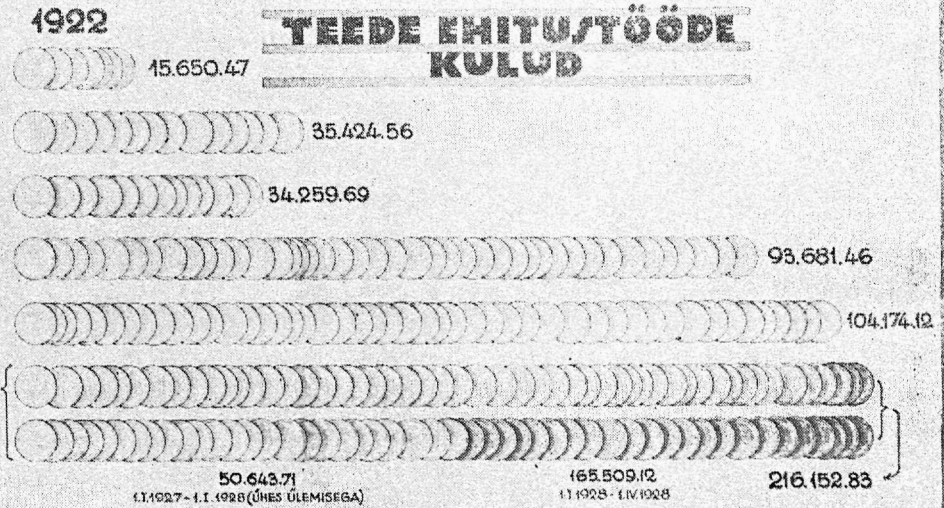

HARJU MAAVALITSUS. EHITUS-TEEDEOSAKONNA TEGEVUS

SILDADE EHTUSTÖÖDE KULUD

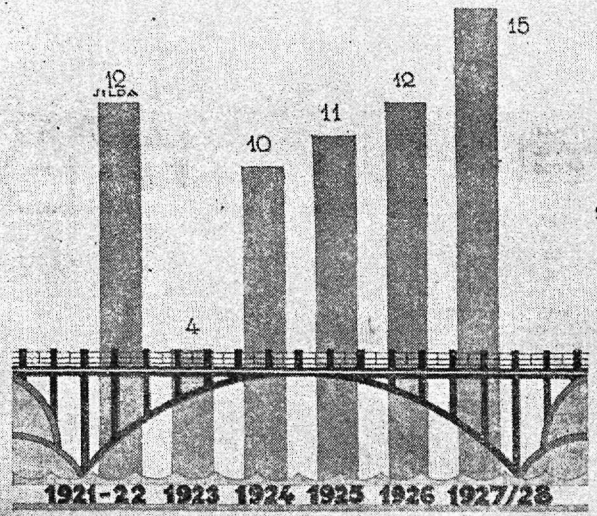

1922

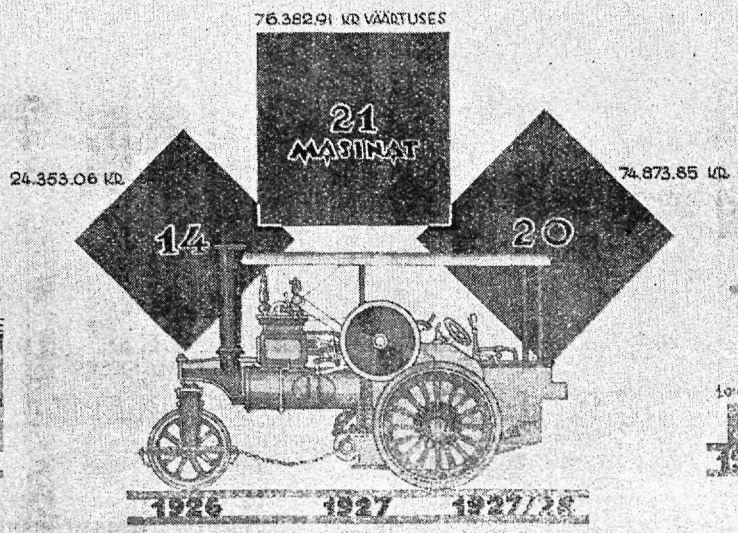

TEEDE EHTUSTÖÖDE KULUD

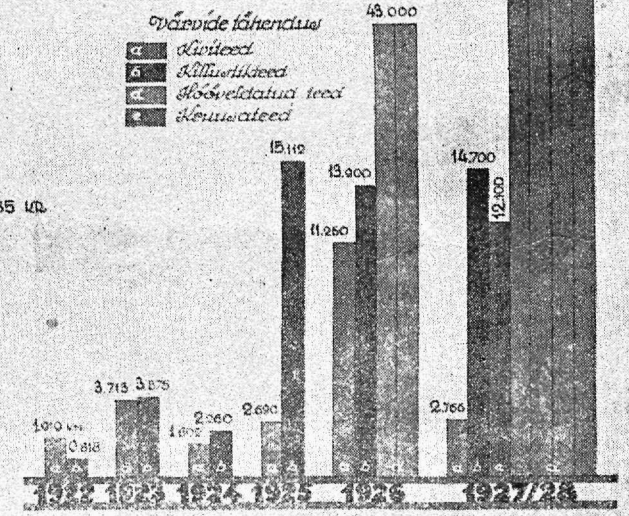
EHT. JA PARANDATUD SILDADE ARV

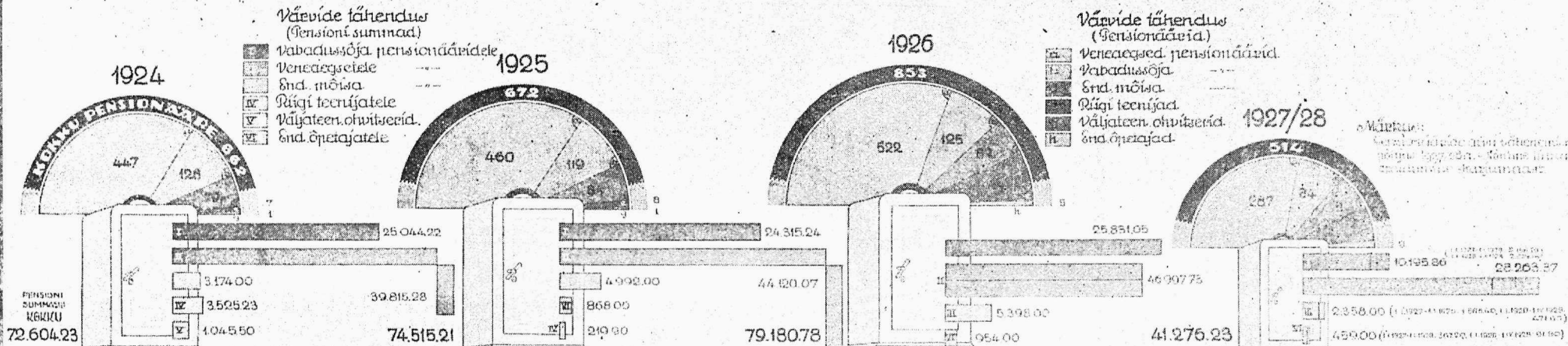
EHTUS/MASINAID

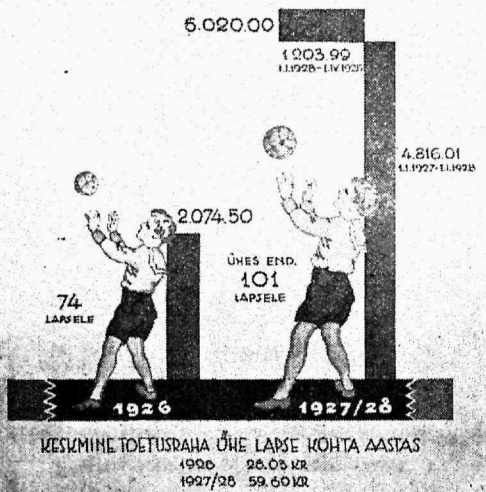
EHT. JA PARANDATUD TEEDE PIKKUS KM-TEL

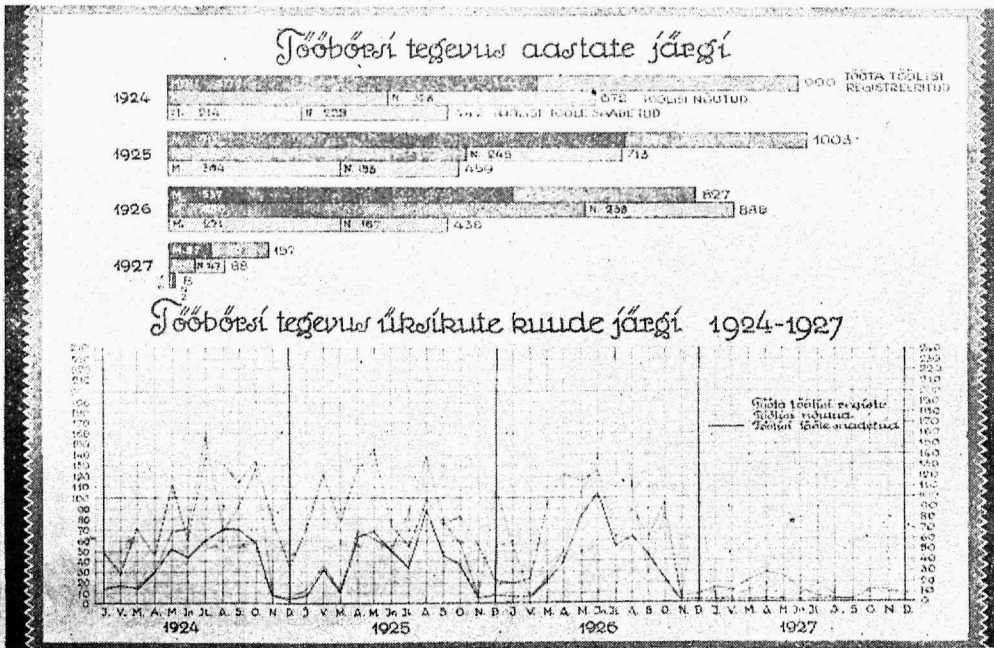
+ HARJU MAANVALITSUS. HOOLEKANNE

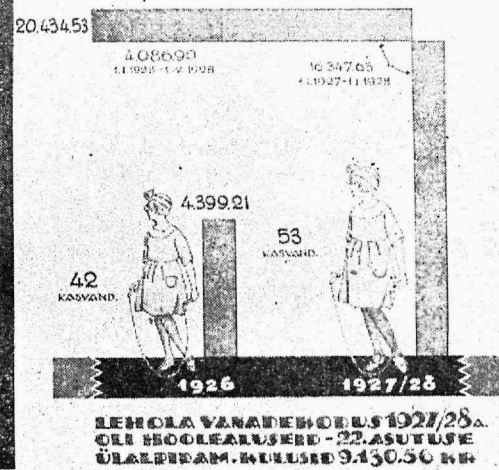
LASTE HOOLEKANNE LASTE ARV KELLELE TOETUS- KASV. RAHA MÄÄRATUD JA VÄLJAMAKSETUD SUMMADE SUURUS

HARJUMA TÖÖBÖRSI TEGEVUS

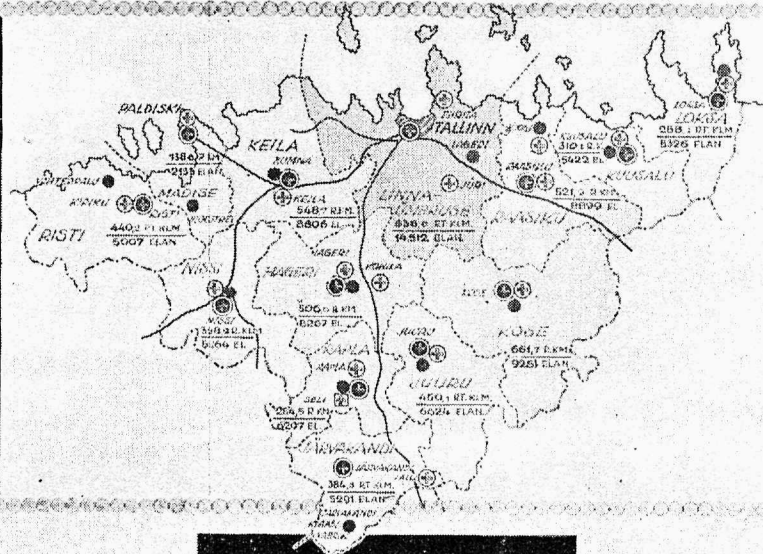
RAIKÜLA LASTEKODU KASVAND. ARV JA ASU- TUSE ÜLALPIDAMISE KULUD

MÄRJUMISE TÄRVIKHOIJA JAOSKONNAN

MÄRKIDE TÄHENDUS

- JAOSKONNA ARST
- APTEEK
- ÄMMÄEMÄND
- SANATOORIUM

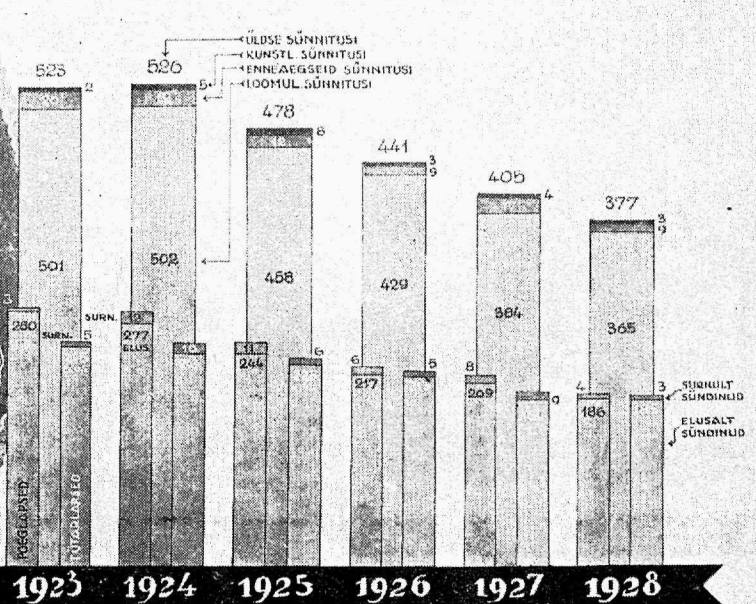
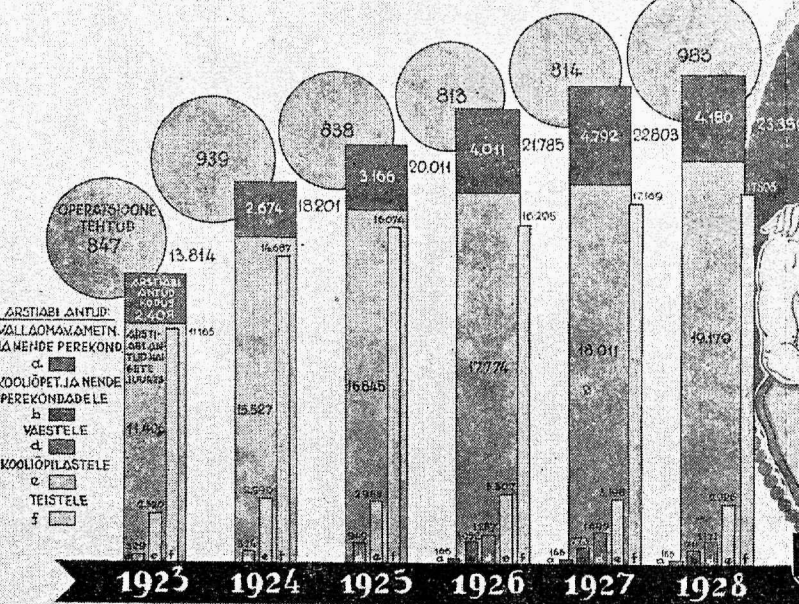

VÄRVIDE TÄHENDUS

- ALLA 3000 ELAN.
- 3000-6000 ELAN.
- 6000-8000 ELAN.
- 8000-10000 ELAN.
- ÜLE 10.000 ELAN.

ARSTIABI TÄRVIKHOIJA

SÄMMÄEMÄNDI TE GEVUS

HARJUMA A

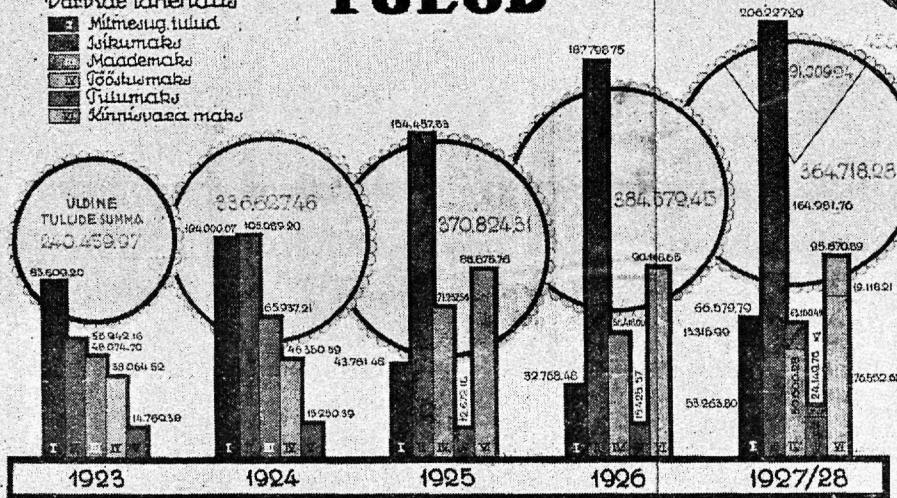
VALLAOMAVALITSUSTE MAJANDUS

Värvide tähendus

- I Mõnesug tulud
- II Isikumaks
- III Maademaks
- IV Töödumaks
- V Tulumaks
- VI Kinnisväärt. maks

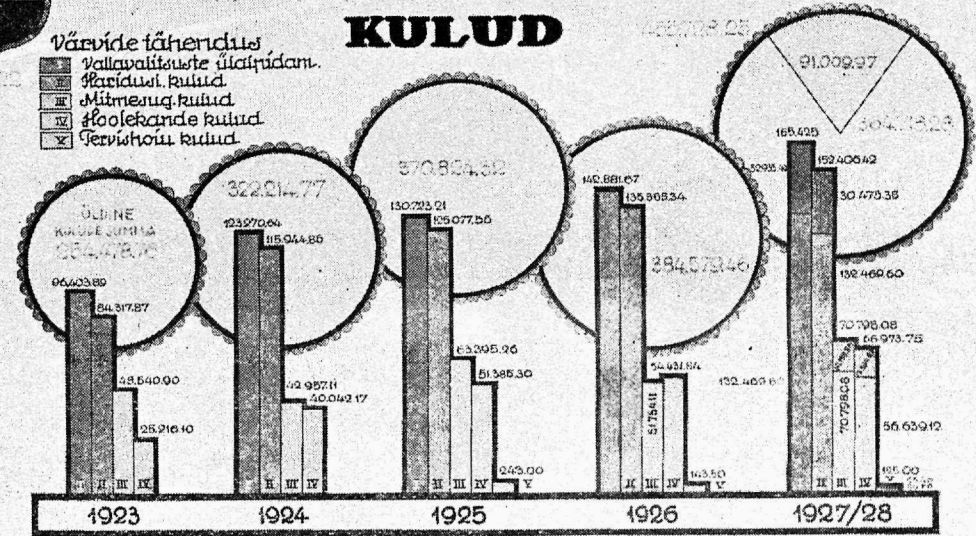
TULUD

Värvide tähendus

- I Vallavalitsuste üldhüdam.
- II Riikl. kulud
- III Mõnesug. kulud
- IV Kooli- ja teatrite kulud
- V Tervishoiu kulud

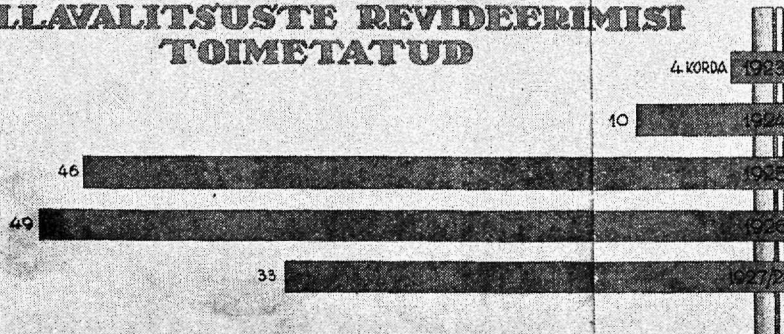
KULUD

Märkus: 1927/28 a. - 15 kuuline eelarve aasta / I. 1927 - I. IV. 1928 / Suurimad osad vastavad III 1927 - I. I. 1928 andmetele, vähemad aga I. 1928 - I. IV. 1928, samuti ka mõnedel - aastatel (vähe-
malt)

VALLAOMAVALITSUSTE TEGEVUSE JÄRELVALVE

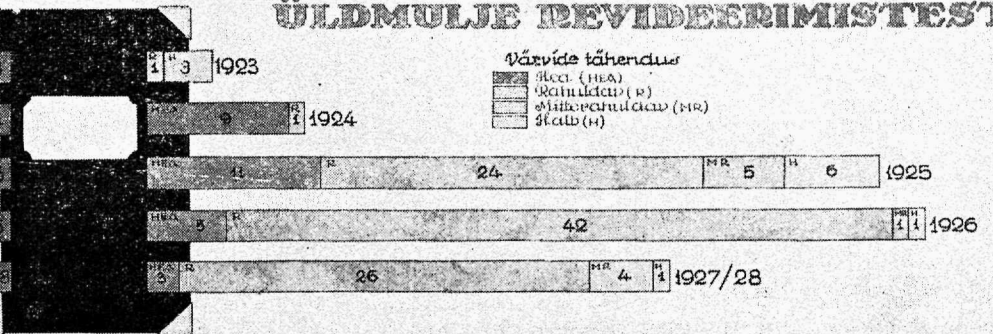
VALLAVALITSUSTE REVIDEERIMISI TOIMETATUD

ÜLDMULJE REVIDEERIMISTEST

Värvide tähendus

- I hea (H.A)
- II rahuldav (R)
- III mittearvamus (M.R)
- IV halb (H)

Koolikohustus oli kuni 1927/1928 õppeaasta alguseni Harjumaal laiendatud V õppeaasta peale ainult ühes vallas. Haridusosakonna õhutusel võeti koolikohustuse laiendamise küsimus 1927/1928 ja 1928/1929 õppeastatel kõigi valdade volikogudes arutusele ja viidi suures osas valdades läbi kõigi 6 klassi ulatuses. Maavalikogu otsusega laiendati 1929/30 õppeaastaks koolikohustus 6 õppeaasta peale ka neis kuues vallas, kus seda vallavolikogude poolt veel senini ei oldud tehtud.

Keskkooli haridust said Harjumaal õpilased senini peaaesjalikult Tallinnas, kuna Harjumaal Paldiski keskkool neid ainult umbes ühe kümnendiku võrra ära mahutas (1927/28 õppeaastal õppis Paldiskis 70 Harjumaalt õpilast, Tallinnas ligi 700). Kõik maavalitsuse poolt kulutatud sum-

lupäev läks üldiselt hästi korda nii sisuliselt kui ka aineliselt.

Välis hariduse alal on erilist rõhku pandud raamatukogude kiirele täiendamisele ja võrgu arendamisele. Pea igas kooliringkonnas on mingi haridusline selts ja raamatukogu ehk selle osakond. Suurem osa avalikke raamatukogusid on omavalitsuste ja seltside ühisel ülevalpidamisel. See asjaolu on palju kaasa aidanud raamatute arvu kiirele kasvamisele; suur osa valdu on üle seaduses ettenähtud nõude raamatukogudele toetust annud, seda on seltsid veel tuntavalt täiendanud. Raamatukogude asjaajamine on viimasel ajal palju paranenud; viimasel ajal on neid paar korda aastas revideeritud. Maakonna keskraamatukogu arendamine on seisma pandud, kuna seda võrdlemisi vähe kasutati, osa

Lehola vanadekodu hoolealused ja personaal.

mad tarvitati enne Paldiski keskkooli peale. Viimastel aastatel on Tallinnas õppivaid Harjumaal kehvemaid keskkooli õpilasi maavalitsuse poolt toetatud võrdlemisi rohkel arvul, tasudes nende eest kooliraha ja võimaldades odavat ühiseluruumide kasutamist. Ühiskorter on korraldatud maavalitsuse toetusega. Tallinna linnavalitsusega on läbirääkimised käimas maaõpilastele senisest suuremate soodustuste maksmapanemiseks. — Et ära hoida suurt ja ebaloomulist tungi Tallinna koolidesse, on eeltööd tehtud, et suurematesse keskkohdadesse keskkooli avada. Raplas avati keskkooli alamate klasside kavaga üldharidusline täienduskool, kus õpilaste arv ülirohke. Ruumide saamisel tuleb seda ka Keilas teha, ehk Paldiski keskkool sinna üleviia.

Era korralise ettevõtte viidi läbi Harjumaal koolide I laulupäev, mis korraldati Tallinnas 9. juunil 1929 a. Laulupäevast võtsid osa 101 algkoolide koori, 9 segakoori, rühm rahvatantsijaid ja 8 pasuna-koori, kõiki tegelasi kokku üle 5000. Lau-

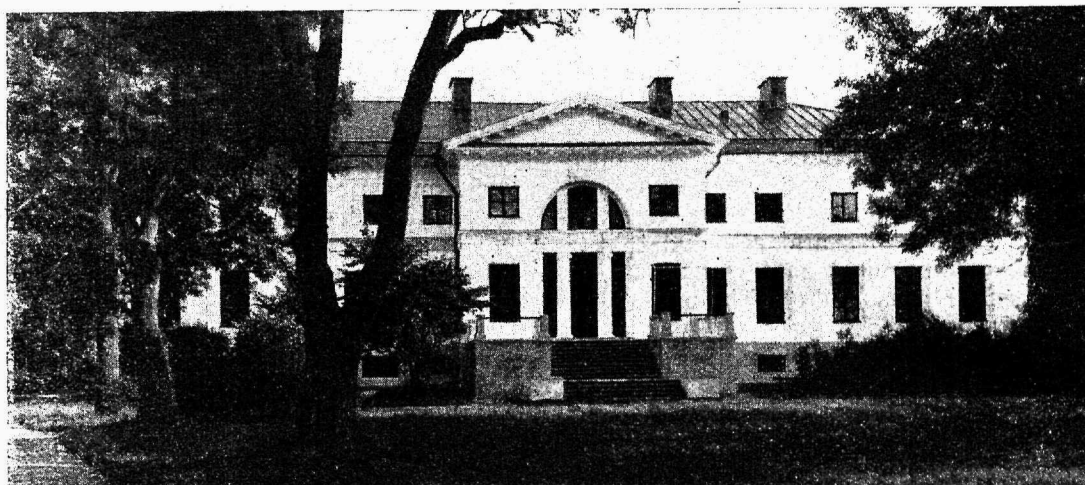
raamatuid on avalikkudele raamatukogudele kasutamiseks antud. Õppeabinõude kasutamises on kokku lepitud Tallinna pedagoogilise muuseumiga.

Kursused on viimastel aastatel kohalike seltside või haridusosakonna algatusel korraldatud pea iga kooli piirkonnas. Viimasel aastal on märgata kursuste arvu kahenemist, mis vist seletatav uute lühiaegsete täienduskoolide avamisega, millised töötavad 15 algkooli juures. Tuleb kahtseda, et ministeeriumi poolt uute täienduskoolide avamine seisma pandi. Alaline Harjumaal Rahvaülikool kavatsetakse avada veebruarikuus 1930 aastal.

Rahvamajade võrgu kavast on ettenähtud Harjumaal 86 rahvamaja, neist juba ehitatud 18 maja. Kuna viimasel ajal riiklise laenu peale lootused ühtelugu vähenevad, ei ole suuri väljavaateid paljude uute ehituste peale. Viimasel ajal on Harjumaal 3—4 seltsimaja ehitus või juurdeehitus käsil.

Haridus- ja koolitööde kaasaaitajate leidmiseks on haridusosakond korraldanud

mitmesugusi ühiskoosolekuid, nagu: koolit- olekuid valdades koolikohustuse laienda-
 tegelaste päev (kust esmakordselt peale mise puhul. Sarnased koosolekud on palju

Saku kodumajanduse

kool:

Koolimaja.

Õppekööök.

Kudumistuba.

õpetajate ka lastevanemate esitajad osa võtsid), rahvamajade päev, seltskonnategelaste päev ja mitu hariduspäeva kihelkondades; peale selle peetud palju koos-

uusi kooli ja hariduse sõpru juure soetanud.

Põllumajandusosakonna kaudu sünnib maareformi teostamisega ühenduses olev

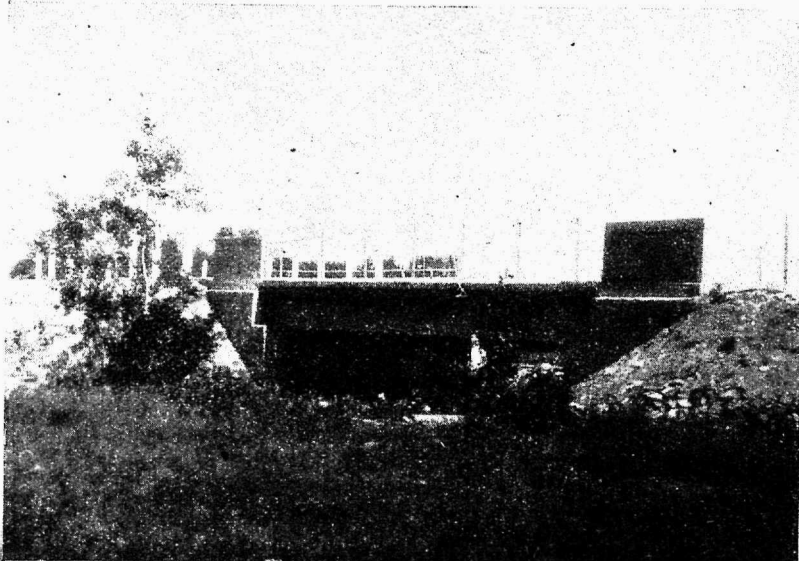
asjaajamine, agronoomilise abiandmise korraldus, põllumajandusliste koolide võrgu loomine, kursuste ja loengute korraldamine, katsepõldude, põllutööriistade üürimise ning seemnevilja puhastamise ja sorteerimise jaamade korraldus, põllu- ja karjamajanduslise ühistegevuse edendamine, loomade tõuparanduse eest hoolitsemine, loomaarstide, loomavelskerite ja loomaraivilate tegevuse juhtimine, loomataudide vastu võitlemine, kultuurtehniliste tööde ning veejuhtmete korraldus, ikalduskahjude hindamine j. m.

Maareformi teostamise alal oli suuremaks tööks maasaajate kandidaatide kinditamine ja sellega ühenduses olev asjaajamine.

mad töötasid 10 kohas, sooharimisriistade jaam asus Raasikul.

Maaparanduse tööde ergutamiseks ja toetuseks maksis maavalitsus maapidajatele peakraavide loodimise ja projektide valmistamise kulude katteks 15 krooni kilomeetrilt ja peakraavide ümbruse maaalade loodimise arvel 2 kr. 50 senti kõrvaliinide iga kilomeetri pealt.

Põllumajanduslistest koolidest töötas maavalitsuse ülalpidamisel varemast ajast majapidamiskool Saku mõisas. 1929 aastal avati Maavalitsuse poolt uus põllutöö talvekool Keilas. Põllumajandus kultuurilise olukorra kiiremaks tõstmiseks alates 1928 aastast tasub omalt poolt maavalitsus igasugustes põllumajandusala- ja keskpõl-

Lassi raudbetoonsild.

Rapla-Viljandi maanteel Kehtna vallas. Sild ehitatud betoon postidele ilma alusmüürideta. Ehitus kestis 1. juunist 1926 kuni 27. juul. 1928 a. ja läks maksma 11.580 krooni. Avaus 9 meetrit, silla üld pikkus 14 meetrit.

Agronoomilist abiandmist teostati aluses vastava lepingu põhjal E. Põllumeeste Keskseksi kaudu. 1928 a. läks see tegevus üle Põllutöoministeeriumi poolt ellukutsutud agronoomilisele büroole, kelle poolt kontaktis maavalitsusega määrati tegevusse maavalitsuse rahalisel toetusel 1 maa-agronoom ja 5 jaoskonna-agronoomi. Nõuandjatena maavalitsuse juures kasutati veel põllumajandusliste eriorganisatsioonide instruktoreid.

Ehitustehnilisi töid põllumajanduse alal toimetati A. R. T. Põllumajandusliidu kaudu.

Seemnepuhastamise ja sorteerimise jaa-

lütöökoolides õppivate Harjumaalt pärit olevate õpilaste õpemaksud.

Loomaarstlise abiandmise alal on ametis 6 loomaarsti ja 4 loomavelskerit. Nende tasumäärad on erilepinguga normeeritud (arsti väljasõit abitarvitaja juurde 1 kr., suusõnaline nõuanne arsti juures ilma looma ülevaatamata — tasuta, nõuanne looma ülevaatamisega ühes abiandmisega ja rohusedeli kirjutamisega 50 senti, operatsioonid 50 sendist kuni 4 kr. j. n. e.).

Lepingu alusel maksetakse loomaarstidele maavalitsuse summadest tasu: väljasõitude eest abitarvitajate juurde 25 senti kulguse kilomeetrilt, palka 50 krooni kuus,

kütte ja valgustuse raha 14 kr. kuus, antakse tasuta korter ja toetust kantseleikulateks.

Veejuhtmete korralduse alal töötab põllumajandusosakonna juures eriline veekomisjon ja 1929 a. ametisse palgatud kultuur-tehniker.

Ehitus-teedeosakonna ülesandeks on maavalitsuse poolt ettevõetavate teede, sildade ja hoonete ehituste teostamine ning järelvalve ja nende eelarvete, plaanide ning kaartide valmistamine, hoolitsemine ühendusteede ning liikumisvahendite korrasoleku eest ja nende korrashoiu järelvalve, tööstusettevõtete, kooli- ning rahva-

			väärtuses
teehöövleid	9	tükki	Kr. 73.748.—
teerulle	3	„ „	39.383.51
tee tasandajaid	12	„ „	1.005.—
veoautosid	3	„ „	18.450.25
veotraktoreid	1	„ „	5.070.—
kiviveskeid	1	„ „	9.350.—
elevaatoreid (kruusalaadija)	1	„ „	7.630.24
bitumeendamise masinaid	3	„ „	1.705.51
lumesahku	5	„ „	5.130.—
torkreetaaparaate	1	„ „	13.273.94

Peale selle mitmed vähemad masinad ja tööabinõud.

Ruunavere raudbetoonsild.

Pärnu maanteel Varbola vallas. Ehitatud 1927 ja 1928 a. Silla sõidutee pikkus 21 meetrit. Ehituse kulu 11.342 kr.

majade ja muude avalikkude hoonete järelvaatuse teostamine, mitmesuguste ehituse, liikumise ning tehniliste küsimuste selgitamine ja lahendamine.

Ülevaateajajärgul töötas maavalitsus teede ehitamise ja korrashoiu alal välja pikemaajalise töökava, milles on ette nähtud esimeses järjekorras suuremate magistraalteede kordaseadmine. Seni sündis teedeehitus üksikute teejupikeste viisi.

Laiaulatuslisema töökava teostamiseks tuli panna erilist rõhku masinate ja tööabinõude juurdemuretsemisele, milleks tuli korduvalt pöörduda Teedeministeeriumi poole, juhtides keskvalitsuse tähelepanu teede halvale seisukorrale, mida ei saa parandada ilma teedemasinateta. Ülevaateajajärgul läkski korda soetada:

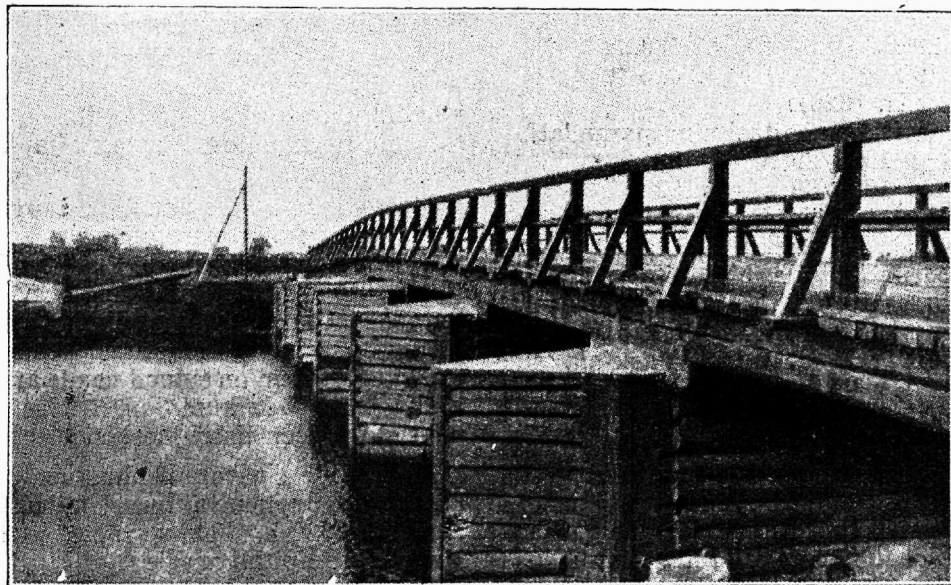
Nende ja varem maavalitsuse kasutada olnud masinate abil on maavalitsus suutnud korda seada tähtsamad magistraalteed (Narva, Tartu, Pärnu, Raudalu ja Haapsalu maanteed) ja peale nende ka mitmed suurema tähtsusega II kl. teed, ehitades neist mitmed ümber killustik- ja osalt kivistikteedeks.

Suureks ülesandeks oli maavalitsusel ka varem ehitatud killustik- ja kivistikteede kordaseadmine, kuna need olid lagunemas. Vaatamata piiratud krediitidele on sellel alal saavutatud odavamate ehitusviiside abil rahuldavaid tagajärgi ja kõik killustik- ja kiviteed on suudetud päästa lagunemisest ning seatud liikumiskorda.

Teede korrashoiuks on maavalitsus kulutanud:

1928/29 a. Kr. 206.773.06
 1929/30 a. Kr. 262.367.48
 (kuni 1. XII. 1929).

truupide ehitamise ning korrashoiu alal on viimasel ajal eriti suurenenud, kuna maanteede seaduse maksmahakkamisega see ko-

Vaskjala puusild

Lehmja-Peningi 2. kl. maanteel Rae vallas. Ehitatud 1928/29 a. talvel.
 Ehitus läks maksma 5431 kr. 92 senti.

Kepsu puusild

Lagedi jaama lähedal Rae vallas. Silla ehitus maksab ühes põlevkivituhast muldkehaga 13.481 kr.

Sellest killustik- ja kiviteede korrashoiuks

1928/29 a. Kr. 14.988.12

1929/30 a. Kr. 17.580.44

(kuni 1. XII. 1929).

Maavalitsuse töö maanteede sildade ja

hustus tervelt läks maavalitsusele. Varemadel aegadel on ehitatud maanteede sillad peaaesjalikult puumaterjalist, mispärast need igalpool on kõdunemas ja nõuavad uuendamist. Maavalitsus on hädalisemate sildade uuendamisel ehitanud need raudbe-

toonist, mis küll kulukamad, kuid mille iga on mitmekordselt pikem. Suur osa sildu ja truupe on tulnud ajutiselt parandada, sest nende ümberehitamiseks puudus raha.

Sildade ja truupide ehitamiseks on kuulutatud

1928/29 a. Kr. 31.430.38

1929/30 a. Kr. 42.416.49

(kuni 1. XII. 1929).

Sildu ja truupe ehitati ning parandati

1928/29 a. — 23

1929/30 a. — 192

Sildade ehitustöid on maavalitsus püüdnud teostada võimalikult ka talvel — hädaabitöödena töötule. Nii ehitati hädaabitööde korras 1927/28 a. talvel Kepsu puusild ühes muldkehaga 13.481 krooni väärtuses ja 1928/29 a. talvel Vaskjala sild 7.089.28 kr. väärtuses. 1929/30 a. talvel teostatakse hädaabitöödena Randvere silla muldkeha ehitustööd, Põllküla silla ehitust ja kivide purustamisi 1930 aastaks.

1928/29 a. viidi Harjumaal läbi maanteede klassifikatseerimine vastavalt maanteede seaduse nõuetele. Liikumistiheduse üle kindlate andmete saamiseks korraldati 26-el tähtsamal maanteel, kokku 40 üksikus punktis 7 ööpäeva jooksul teede kooramatuse ja liikumise tiheduse registreerimist. Arvestades saadud andmetega ja vallaomavalitsuste soovidega seati kokku

I ja II klassi teede nimekiri, mille järele Harjumaal on I klassi teid 623,103 kilom. ja II klassi teid 1004,420 kilomeetrit.

Vastavalt maanteede seaduse nõuetele seati kokku ka teede korrashoiu kohustuse üksushinna arvutamise tabel.

Kunstteede ehitamisel meie oludele ning ilmastikule vastavamate ainete leidmiseks korraldas maavalitsus prooviteede ehitustöid mitmesugustest ainetest ja mitmel erineval viisil.

Maavalitsuse ülesannete suurenemine teede alal nõudis paratamatult ka teede alal töötava personaali suurendamist. Keskastustes võeti juurde 1 insener, 1 tehnik ja 1 kantseleiametnik, kohapealsete tööde jaoks pandi ametisse teemeistrid, esialgu 3, hiljem on tulnud nende arvu aegajalt suurendada kuni 8-ni. Üldse on ette nähtud 11 teemeistri-jaoskonda.

Maanteede naturaalkohustuse osaline kaotamine on maavalitsusel käimas ja 1. aprilliks 1930 a. kokku võetakse Harjumaal teedekapitali arvele

I-klassi kruusateid	425,000	kilom.
riigimetsa korrashoiu alt	170,674	„
killustik- kivi- ja muid kunstteid	93,968	„

Kokku 689,968 kilom.

„Kommissar tuleb!“

M. Kruusimaa,

Harju Maavalitsuse sekretär ja admin. osak. juhataja.

Kuis pani see sõnum omal ajal vallaametnikkude, eriti kirjutaja ja isegi ta abi püksid püüli sõeluma. Kus siis seda pühkimist ja küürimist valla kassakal, kirjade ja raamatute lõpetamist kirjutajal ning paberite kinniõblemist ja kordaseadmist ta abil. Püüti lõpetada ja sildu, mis veel suudeti. Ja olidki need umbkeelsed „talurahva asjade kommissarid“ sel ajal enamusel kõik kärkijad ja paukujad. . .

Mälestusse kerkib aasta peale 1905 a. mässuaega. Olin maal vallakirjutaja abiliseks, kui saime naabrikirjutajalt postive-dajaga salateate (telefoni vallamajas sel ajal ei olnud), et „kommissar tuleb“. Jäänud veel naabervallaga lõpetama.

Mis nüüd teha?! Ei tea kust otsast peale hakata, et parandada, mis veel ripa-

kil. Kirjutaja oli iseloomult küll hea mees, aga veidi aravõitu. Pealegi oli tal varemalt mõningaid pahandusi ülemusega olnud. Ei muud kui otsis kapist raamatute tagant peitus (abikaasa eest) oleva pudelikese ja katsus sellega oma iseloomu kinnitada. Mind pandi suure rutuga kommissari herrale kukke tapma. Sain vaevalt asjaga hakkama, kui kuulsin maanteel kuljuseid ja kommissar oligi õues. Mind mitte tundes ei vastanud ta minu tervitust, arvas kuketapjat vist vallakassakaks. Noh, küll oli aga kuri see umbkeelne väikevenelane. Saanud tuppa, hakkas kohe kärkima. Olin raamatud kantseleis oma käe järele paigutanud ja püüdsin neid siis ka ülemusele korrapärast etteladuda. Kirjutaja hoidis end enam kõrvale. Oli nüüd raamatus mõni määrde, või pahandas min-

gi-muu asi kommissari, siis lendas ka raamat tagurpidi nurka. Ja ei tohtinud keegi neid sealt ennem puutu kui lubati. Lõpuks raamatuid enam nurkas maas, kui kappis. Takkapihta visati veel kirja kuivataja ka. Ainult tindipott jäi paigale. Tagajärg: kommissar läks kukepraeta minema ja sekretär palus ennast ametist lahti.

Hiljem iseseisev kirjutaja olles, tuli jällegi tegemist teha umbvenelasest kommissariga. Iseloomult oli ta parem mees. Kärkis ka küll, eriti siis, kui teised pealt kuulasid, ajas rinna ette, sammus ohvitserlikult pikki tube ja lõpptulemus: väikene märkus mõningas raamatus: „Läbi vaadatud, raamat pidada minu poolt antud juhtnööride järel.“ Missugused need juhatused pidid olema, ja kas see ehk teine raamat siis tõesti nii peetud ei olnud, kui nõutud, seda ei mainitud. Aga, mis ta pidi ka ütleva või märkima, kui ta raamatut sa geli ei lehitsenudki. Paigal püsis ta siiski teinekord paar-kolm päeva ja pikema viivu sellest mõnules suvel ikka metsas ja vallamaja rohu aias.

Ja nüüd... Juba ligi kümme aastat järgemööda Harjumaal ise valdade „kommissariks“, teostades nende üle järeelvalvet maavalitsuse liikmena ja esimehena. Kui suurelt on meie oma eesti oludes see ülesanne ja selle täitmise viis muutunud.

Kui endistel aegadel kommissar sõitis valda ette teatamata, et „kirjutajat tabada“, siis ei ole praegu sarnane „püüdmine“ sugugi tarviline (väljaarvatud muidugi väga harvad juhused, kus valla asjaajamisel kuritahtline iseloom, või vältab pikemaajaline lohakus). Tihtilugu paluvad sekretärid ise järeelvalve revidenti oma poole tulla, sest aasta kestel on paljudki küsimused üles kerkinud, mis mitmekülgset selgitust vajavad. Sest meie iseseisvuse aja kestel on vallaomavalitsuse sise-

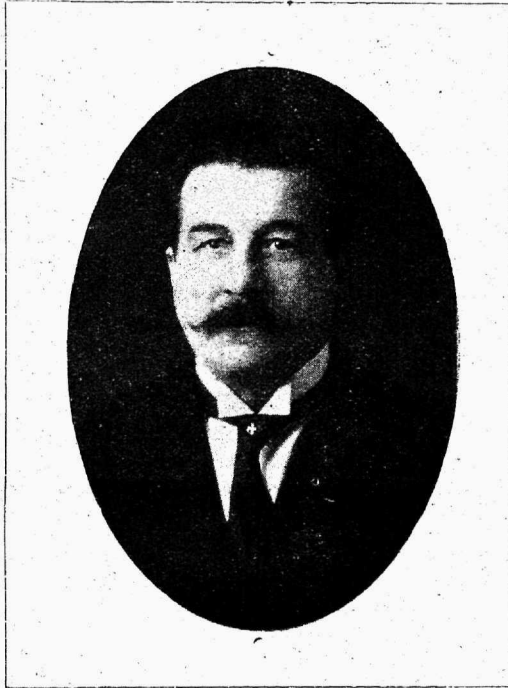
mine asjaajamine märksa muutunud, raamatupidamine uuele alusele viidud ja mitmesuguseid teisi uuendusi läbiviidud. Ja koha peal on nende küsimuste lahendamine mitmeti soodsam, ning revidendil tuleb selle tõttu tegutseda nüüd enam nõuandjana ja juhatajana, kui „kommissarina“.

Kuid ka revidentidel oli oma ameti alaraskusi küllalt. Seadused ja mõisted möödunud revolutsiooni tõttu kõik-segi paisatud. Sõja ajal oli kogunud sekretäride kohtadele igat sorti mehi, osalt, kes oma ametit vähe tundsid, ja osa, kes seda ametit ka liig kergelt võtsid. Ei olnud parata: asja enese pärast tuli nii mitmeski vallas karmust ülesnäidata, et korda jallule seada. Tööde ühtlustamise mõttes aga sai kindel revideerimise kava valmistatud (hiljem tegid seda ka teised maavalitsused) ja valdade kättesaadatud, peaaegjalikult et see oleks käsitamiseks valla revisjoni komisjonidel, kelle huvi vallavalitsusi revideerida mitte üksi seaduse seisukohalt ja vormilt, vaid ka sisult. Ja tööle au and-

des peab ütleva, et kokkuseatud revideerimise kava järel on paljud valla revisjoni komisjonid oma ülesanded väga hästi täitnud.

Olles oma ametisoleku ajal isiklikult toimetanud peale paarisaja korra vallavalitsuste revideerimisi, pean rõõmuga tõendama, et valdade asjaajamine on aast-aastalt paranenud, mille tõenduseks toon alljärgneva tabeli:

Üldse revideeritud	Harjumaal vallavalitsuste revideerimise tulemused:			
	Hea	Rahuldav	Mitte-rahuld.	Halb
1920 a. 3 korda	1	—	—	2
1921 a. 19 „	1	6	1	11
1922 a. 34 „	11	13	6	4

M. Kruusimaa

Harju maavalitsuse esimees 1922 - 1927 a.

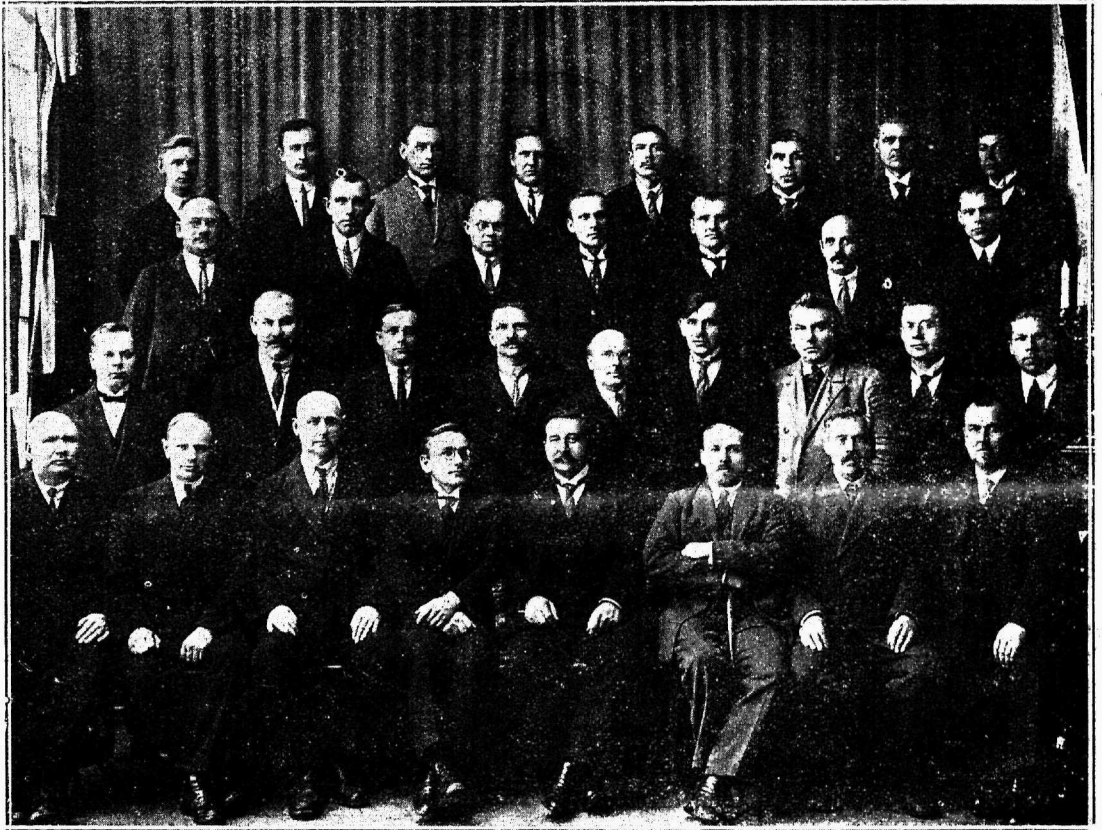

1923 a.	4	—	1	—	3
1924 a.	10	—	9	—	1
1925 a.	46	11	24	5	6
1926 a.	49	5	42	1	1
1927 a.	33	3	26	4	1
1928 a.	48	8	28	7	5
1929 a.	33	2	23	3	5

Töö vallavalitsustes on muutunud enam stabiilsemaks. Seadustega mitte kooskõlas olevate vallavolikogu otsuste arv on märksa vähenenud.

Asjaajamise ja töö paranemiseks on jõudsasti kaasaaitanud ka korraldatud ametikursused vallasekretäridele, milleks palju tahet ja võimet on ülesnäitanud nende korraldamisel end. Viru maavalitsuse liige ning praegune E. Maaomavalitsuste Liidu sekretär hra H. Avikson.

Kursustele järgnesid muidugi sekretäride eksamineerimised. Harjumaal on praegust üle 50% sekretäre, kes minu korraldusel ja osavõtul eksamineeritud. Teine

Harjumaal vallasekretärid

M. v. admin. osak. juhataja ja asjaajajaga. ¹⁾

Näiteks:

Vallavolikogudelt tehtud otsuseid:	Maavalitsuselt protesteeritud:	Protestid kohtutelt rahuldatud:
1921 a. — 3632 otsust	88	83
1922 a. — 4023 „	128	123
1923 a. — 2905 „	65	52
1924 a. — 3731 „	54	45
1925 a. — 2876 „	56	47
1926 a. — 2374 „	33	31
1927 a. — 3246 „	52	41
1928 a. — 1988 „	21	20
1929 a. — 2133 „	28	11

(17 alles otsustamata).

¹⁾ Ülesvõte on tehtud kolme aasta eest. Osa sekretäre puudub pildilt.

osa on vanemad töömehed, pärit vene ajast.

On paratamata nähe, et ametialal juhtijate ja juhitavate vahel nii mõningaidki ütlemissi ette tuleb. Teisiti ei saa ollagi. Kuid ei saa ka salata asjaolu, et üldiselt revidentide ja revideeritavate vahel Harjumaal on tänini püsinud enam-vähem loomulik vahekord ja üksteisest tõeline arusaamine. Tahaks näha, et see olukord kehtaks. Ja et vallaametnikud ka edaspidi revidendi ilmumisel ei pruugiks sisendada eneses sarnast tunnet, kui endistel vene aegadel, mil „k o m m i s s a r t u l i!“.

M. Kruusimaa.

Harjumaa vallaomavalitsused.

Harjumaal on järgmised vallaomavalitsused:

Järje nr.	Valla nimetus	Vallavanem	Sekretär	Elanikkude arv vallas
1.	Alavere	J. Hallikberg	J. Pajupuu	1467
2.	Anija	H. Tomander	K. Johanson	1948
3.	Hageri	G. Jänes	M. Siims	2560
4.	Harku	E. Enke	M. Sellin	3107
5.	Ingliste	J. Pindus	O. Münther	1176
6.	Juuru	J. Rospel	A. Tobias	2990
7.	Järvakandi	M. Hansberg	J. Verro	2055
8.	Jõeleftme	G. Tomander	K. Välja	2660
9.	Kaiu	H. Rasson	J. Helm	1492
10.	Kabala	J. Lumberg	G. Günther	786
11.	Kehtna	O. Salm	J. Tomson	2100
12.	Keila	J. Reinbal	K. Vasko	4000
13.	Kiiu	E. Kuusk	V. Luberg	1516
14.	Kernu	H. Kolmrist	A. Abram	1740
15.	Kloostri	J. Lilienberg	H. Pisang	4813
16.	Kodasoo	M. Rimmel	J. Vaagert	1240
17.	Kohila	A. Klapp	J. Maksim	3578
18.	Kolga	J. Kranfeldt	E. Vares	4015
19.	Kuimetsa	J. Neidorf	J. Pähkelmann	957
20.	Kuivajõe	A. Anton	T. Hommik	1445
21.	Kurna	J. Kivistik	M. Tapp	1692
22.	Kõnnu	G. Tüürmann	K. Erik	3999
23.	Laitse	J. Gefria	K. Schumann	825
24.	Nabala	H. Laast	E. Arro	1000
25.	Naissaare	L. Rosen	E. Jürgenson k. t.	263
26.	Nehatu	K. Jüssi	K. Kübarsepp	2533
27.	Nõva	A. Targamaa	P. Tamberg	1053
28.	Pakri	A. Espling	J. Pöhl	380
29.	Peningi	J. Lass	R. Välja	2487
30.	Pranglisaarte	A. Preiholm	H. Jürmann	520
31.	Raasiku	A. Kõrgemäe	J. Agurajuja	1813
32.	Rae	J. Selks	E. Argus	3538
33.	Raiküla	J. Kutser	O. Savisikk	1468
34.	Rapla	J. Hamburg	J. Kasemets	5445
35.	Ravila	K. Uussaar	A. Toomel	2023
36.	Riisepere	J. Reinberg	J. Kulderknupp	2600
37.	Saue	A. Kürbis	G. Lauter	2449
38.	Saku	R. Marmor	M. Triimann	783
39.	Triigi	M. Tõnus	A. Kleesmann	3269
40.	Tuhala	J. Kuutok	J. Hinnobert	891
41.	Varbola	E. Meresmaa	J. Virma	1811
42.	Viimsi	T. Teihmann	H. Starrkopf	1784
43.	Vihterpalu	H. Viinkust	J. Mantof	957
44.	Vääna	K. Mättik	K. Pärdu	1680
45.	Keila alev	J. Berg-Grünfeldt	M. Kelder k. t.	934

Eesti Vabariigi algupäevil ja neile järgnevatel aastatel kuni 1925 aastani vallaomavalitsustel tuli võidelda majanduslikkude raskustega, mis tunduvalt takistas korrapärasest majanduslikku arengut. Kuigi praegu on küllalt raskusi majanduslikul

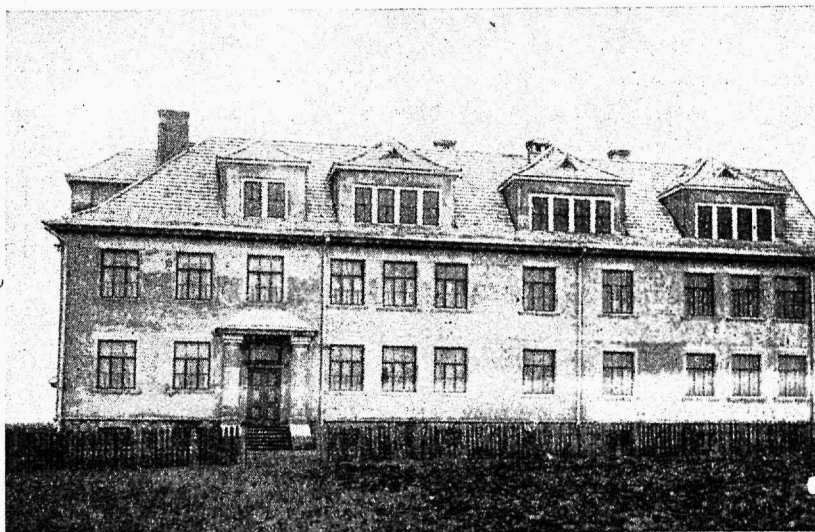
alal, siiski palju lähedamaks tegi olukorra 1924 aasta 20. juunil Riigikogult vastu võetud maksuseaduste muudatuste seadus, millega kaotati isikumaksu ülemmäärad ja lubati võtta kinnisvaradelt lisamaksu vallaomavalitsuste heaks. Isikumaksu alal

lubatud kõrgendust kasutavad kõik vallad, kuna kinnisvarade lisamaksu paljudes valdades võetakse vajaduse järgi, kas poole või kakskolmandiku suuruses lubatud ülemmäärast. Üksikutes valdades aga ei võeta seda lisamaksu üldse. Kui 1925 aastani peamiselt iga valla eelarves figureerisid puudujäägid, siis pärast maksuseaduse uuendamist on eelarved viidud tasakaalu ilma puudujäägita.

Kuna viimaseil aastail on kordunud ikaldusaastad, siis mõnes vallas tõsisid raskusi on tekitanud maksude sissenõudmine. Mitmel pool on tehtud ajutisi siselaenusi,

Vallaomavalitsused eelarvete järgi on saanud viimase kolme aasta kestel tulusid:	
kinnisvarade maksust	Kr. 234.591.94
tulumaksust	„ 75.664.76
vallaomaval. maksudest (isikumaks, tööstusmaks jne.)	„ 953.410.69
mitmes. toetusrahadest	„ 23.701.26
kapital. ja varandustest	„ 37.259.77
ettevõtetest	„ 12.219.—
mitmes. ettenägemata sissetulekutest	„ 330.583.22

Kokku Kr. 1.667.430.64

Rapla uus koolimaja.

et katta vajalikke väljaminekuid ja ühtlasi ära hoida majapidamiste hävitamist varanduse müügiga sunninõudmiste puhul. Eriti raskusi maksude alal tuleb ette rannaäärsetes valdades, kus majanduslik seisukord paiguti raskem kui sisemaa valdades.

Hoolimata mitmesugustest takistustest on siiski märgata edu vallaomavalitsuste majapidamises. Mitmel pool on kerkinud ülesse nägusad ja ajakohased koolimajad, mille ehitamiseks on tehtud küll laenusid riigilt kui ka eraisikutelt ja pankadelt, kuid siiski vallad ise on kandnud seejuures suuri kulusid. Nii on ehitanud koolimaju Kõnnu vald — Viinistul, Loksal ja Kõnnu külas, Viimsi, Kehtna, Kolga, Rapla, Keila ja mõned teised. Ehitustega on tehtud algust mitmel pool. Olemasolevate koolimajade ümberehitusi on olnud peamiselt igas vallas. Kõik see teatud määral tõendab majandusliku seisukorra paranemist.

ja kavatsesid saadud summad kulutada:

administratsiooni ja majapidam. kuludeks	Kr. 515.341.10
hoolekandeks	„ 223.217.94
tervishoiuks	„ 503.—
hariduseks	„ 697.121.24
mitmesug. vähemateks kuludeks	„ 231.247.36

Kokku Kr. 1.667.430.64

Palju huvitavam lugejal oleks jälgida aruandeid, kuid kahjuks pole võimalik saada aruannete kokkuvõtteid, kuna viimane ülevaateajajärgu eelarve-aasta pole veel lõppend, ja osalt puuduvad andmed ka 1928/29 aruande-aasta kohta.

Vallavolikogud ülevaate ajajärgul kuni käesoleva ajani on pidanud 727 ja alevivolikogud 11 koosolekut. Neil koosolekutel on tehtud vallavolikogudelt 6724 ja alevivolikogudelt 95 otsust. Koosolekuid ühe aasta jooksul üksikutes vallaomavalitsus-

tes on peetud 3—9, kuna mõni vallavolikogu on õiendanud oma asjatoimetused ühe koosolekuga.

Vallaomavalitsuse tehnilisest asjaajamisest ülevaate saamiseks ei saa piirduda

guste juhatus- ja ringkirjadega. Seda tõendab ka rohke ringkirjade arv, mis saadeti vallavalitsustele iseseisvuse algaastail. Viimasel ajal seesuguste seadusteletatavate ja asjaajamise juhatamiseks antud ring-

Saue valla Jõgisoo uus koolimaja.

viimaste kolme aasta andmetega, vaid selleks tuleb võrrelda seisukorda ja aega, mil järelvalve koondati maavalitsuste kätte.

Nagu see üldiselt ju teada, kuid siiski tuleb nimetada, et omariikluse korraldusega suurenesid vallaomavalitsuste ülesanded mitmekordselt. Tuli juurde uusi alasid, mille täitmine nõudis vallaomavalitsuste tegelastelt, eriti vallasekretäridelt erilist oskust ja asjatundmist. Seda kõike ei saanud aga kätte ainult igapäev omaette talitades ja ainult puhtvormalise järelvalvega, vaid maavalitsus on teinud kavalikindlalt instrueerimise ja ühtlustamise tööd oma revideerimiskäikudel ja igasu-

kirjade arv on aga tunduvalt vähem, mis tõendab, et vallavalitsuste ametnikud on süvenenud oma töösse tõsise innuga ja suurem osa neist täidab omi ülesandeid rahuldavalt. Ka vallavolikogude seadusevastaste otsuste arv on vähenenud, ühtlasi vähenenud sellega ka administratiivprotestide arv.

Kuigi asjaajamine on muutunud korralikumaks, on siiski veel palju teha, et lihtsustada tööd, teda ühtlustada ja viia asjaajamine tarviliku kõrguseni. Selleks on aga tarvis maavalitsuse ja vallavalitsuste ühist ja intensiivset heatahtlikku tööd.

Eestimaa Vallasekretäride Seltsi Harjumaa osakond.

Osakond on asutatud 1920 a. Harjumaa vallasekretärid ei ole senini kõik oma kutseühingu ümber kogunud. Keskmiselt kõigub liikmete arv 25 ümber. Läänud aasta eest on liikmemaksu ära tasunud 18 liiget.

Osakonna juhatuse koosseis on muutlik olnud. Pikemat aega oli esimehe kohal Anija valla sekretär K. Johanson. Praeguse osakonna moodustavad: esimees K. Kübarsepp, Nehatu valla sekretär, kassa-

hoidja M. Tapp, Kurna valla sekretär, kirjatoimetaja E. Vares, Kolga valla sekretär.

Ajal, mil pensioni seadust ei olnud, oli osakonna tähtsamaks ülesandeks puudustkannatajatele vanadele vallasekretäridele ja nende perekonnaliikmetele abiandmine. Teiseks on osakonna tegevusest nimetada sekretäride ja nende abide palga- ja tööolude korraldamise ettepanekud, mis osalise täitmise on leidnud. Vallavalitsuste

asjaajamise korraldamise ja lihtsustamise kohta on rida ettepanekuid tehtud, mis Maavalitsuse ja keskvalitsuse poolt ka arvesse võetud. Näitena võiks nimetada seda, et vallavalitsuse raamatupidamises on lubatud A. Looritsa viisilise kassaraamatu

asemel pidada tabelviisilist — ameerika-viisilist — kassaraamatut.

Osokonna peakoosolekuid peetakse kord aastas, juhatusekoosolekuid 5—6 korda aastas.

K. L. Harju maleva 1928/29 a. tegevuse ülevaade.

Kapten K. Saar,

K. L. Harju maleva päalik.

1924 a. 1. dets. sündmuste tagajärjel sai ühtlasi ka Harjus uuesti organiseeritud kl. malev, mis väljaarenenud tugevaks vabatahtlikuks seltskondlikuks organisatsiooniks Eesti iseseisvuse ja kodanikkude julgeoleku kaitseks. Esialgul kuu-

Organisatsiooniliselt on malev jaotatud majandus- ja administratiiv üksusteks — malevkondadeks, kompaniideks ja üksikuteks rühmadeks. Uusi kompaniisi ja üks. rühmi moodunud aastal organiseeritud 7. Operatiivselt jagunevad kompaniid rüh-

Kapten K. Saar
Harju maleva päalik.

Major E. Saulep
Harju maleva päaliku abi.

Kapten K. Lind
Harju maleva vanem
instruktor.

lusid maakonna kl. üksused Tallinna maleva alla, kuna 1. jaan 1925 a. lahutati Harju maakond Tallinna linnast ja moodustati **Harju malev**.

Harju maleva 1928/29 a. tegevuse kohta oleks tähendada:

Koosseis, organisatsioon ja juhtimine. Malev koosneb vabatahtlikkudest kodanikkudest — kaitseväelastest kõikidest rahvakihtidest, kellel kallis meie riikline iseseisvus ja vabadus ning kes on valmis välja astuma igasuguse hädaohu vastu, ükskõik kust see ei ähvardaks. Iga aastaga on malev arvuliselt kasvanud — moodunud aastal 338 inimese võrra. Rohkesti on maleva ridades noori. On kibedad eeltööd käimas nende „noorte kotkaste“ organiseerimiseks.

madeks ja rühmad (ka üksikud) — jagudeks. Malevkondade ja kompaniide juured on organiseeritud ratsa-, side-, gaasikaitse-, püstolklp.- ja raskeklp. üksusi ja meeskondi.

Maleva, malevkondade, kompaniide ja üksiku rühmade tegevust juhivad määratud päälikud ja instr. ning valitud kolleegiaalsed orgaanid — juhatused.

Pealikute, nende abide ja instruktorite peale on pandud väljaõpe-, organiseerimise-, operatiiv-, propaganda- ja seltskondline ala, kuna juhatused hooldavad majandusliku külje eest ja annavad juhtnööre üldisesse tegevusse puutuvates küsimustes.

Maleva päalikuks 30. juunist 1928 a. on kpt. K. S a a r, temale abiks kauaaegne

kaitseliidu tegelane major E. Saulep, vanemaks instruktoriks kapten K. Lind ja instruktoriteks — kpt. R. Tarik ja leitn. Välja.

Maleva juhatause valitud liikmeteks: Harju maavalitsuse esimees hra R. Kuris, Rapla malevkonna päalik hra P. Schüts ja Keila malevk. pealik lpn. E. Kuljus.

Malevkondade, kompaniide, üksikute rühmade ja nende alljaotuste päälikuteks on määratud tuntud ja lugupeetud seltskonnategelased, vabadussõjaaegsed ohvitserid ja hiljem juurdetulnud sõjaväelaste teadmistega isikud.

Malevkondade päälikuteks on: Linnaümbruse — major E. Saulep, Kuusalu — A. Muugamäe, Rapla — Ph. Schüts, Kose — kpt. A. Umjärv, Juuru — lipn. J. Tutt, Keila — lipn. E. Kuljus, Kloostri — kpt. B. Sepling ja Nissi — lipn. H. Kalda.

Maleva kõrval põhikirja alusel töötab naiskodukaitse ringkond oma erikodukorra järele. Naiskodukaitse Harju ringkonna tegevust juhib agaralt pikemat aega pr. M. Arak ühes ringkonna juhatausega. Naiskodukaitse ringkond jaguneb jaoskondadesse. Läänud aastal uusi jaoskondi organiseeritud — 6. Iga aastaga on liikmete arv kasvanud — läinud aastal 60 võrra. Naiskodukaitse on palju kaasa aidanud majanduslise külje kindlustamisel ja sarnitaar-ala korraldamisel.

Tehniline väljaõpe. Läänud aastal väljaõppe alal on korraldatud ja peetud:

Õppepäivi kompanii-, rühma-, jaopäälikutete ja nende abide teadmiste ja oskuste värskendamiseks ja täiendamiseks 23 kohas, kursusi (á 2—3 pv.) eriüksuste ja erialade päälikutele 4, üldõppusi 214 päeva — osavõtjaid 4284, kahepoolseid taktikalisi õppusi — 9, osavõtjaid 1045, suvilaagereid — 4, eriüksuste õppusi 90 päeva — osavõtjaid 828, noormalevlaste eriõppusi soodustuse saamiseks kaitseväes 102 päeva, õppelaskmisi mitmesugustest relvadest 407 korral, mille tagajärjel välja arenenud 165 klassilaskurit, mitmesugusi laskevõistlusi mitmesuguses ulatuses 30.

Laskeasjanduse peale on l. a. iseäralist rõhku pandud. Laskevälju on soetatud ja korda seatud 33.

Kehaline kasvatus. Kehalise kasvatus eesmärgiks on kaitseliitlaste ja naiskodukaitse liigete, peaaesjalikult noorte, füüsilise kasvatus ning spordi harrastamise levitamine rahva laiematesse hulkadesse. Eesmärgile jõudmiseks on l. a. malevas

ellukutsutud üle 10-ne spordiklubi; korda seatud ja juurdesoetud spordiplatse, misuguseid praegu 12; korraldatud erikursusi spordipäälikutele; peetud ujumiskursusi, kergejõustiku, võimlemise ja suusatamise harjutusi ning kursusi ja suusaretkeid ja korraldatud 44 võistlust.

Propaganda ja seltskondline tegevus. Propaganda eesmärgiks oli kaitseliidu ideede ja eesmärkide, kõrgete omariikluse, rahvusliikkude ja isamaaliste aadete selgitamine ja süvendamine kaitseliidu peres ja laiemates rahvahulkades, iseäranis noorte keskel.

Propaganda alal on malev korraldanud kontsert-kõnekoosolekuid 2, kõne-kinoõhtuid — 6, kõnesid pidudel — 60, kõnekoosolekuid, aktusi ja loenguid 73. Elmineval sügisel peeti maleva propaganda päev.

Seltskondlise tegevuse arendamiseks on malev õhutanud jaa kaasa aidanud rahvamajade ehitamiseks, riikliste ja rahvusliikkude tähtpäevade pühitsemiseks ning langetuste mälestamiseks.

Majandusala. Majandusliste kulude katteks oli maleval ettenähtud riiklised summad eelarve korras ja erasummad seltskondlistest toetustest, loteriidest jne.

Erasumme sissetulnud Kr. 4013:27; väljaläänud Kr. 1906:60. Malevale majanduslisel alal on suuresti kaasa aidanud Harju maavalitsus, andes maleva staabile ruumid kasutamiseks, vabastades lõbususmaksust kõik maleva allüksuste poolt korraldatud peod ja andes toetust Kr. 1000, mille eest malev suurimat tänu võlgneb. Maleva allüksustel ja naisjaosk. oli üldse erasumme sissetulnud Kr. 8893:27; väljaläänud Kr. 6613:73.

1. nov. 1928 a. annab maleva staap välja ajakirjana ametlikku häälekandjat — „Harjulane“, mille eesmärgiks on side pidamine päälikutete, malevlaste ja naiskodukaitse liigete vahel.

Nagu eeltoodust näha, on malev läinud aastal kasvanud arvuliselt, arenenud organisatsiooniliselt, edasi jõudnud väljaõppe ja kehalise kasvatus poolest, kaasa aidanud riikliste ja rahvusliikkude aadete süvendamiseks ja levitamiseks ning seltskondlise tegevuse arendamiseks, milleks maleva pere liikmed oma vabamaid silmapilke pühendanud ja üksmeelselt kaasa aidanud suureks tänuväärt tööks, arusaades kaitseliidu tähtsusest, tema õilsal alusel seisvatest sihtidest ja aadetest.

K. Saar.

Päevauudiseid Harjumaalallaomavalitsuste elust.

Jõulukingid vallaametnikkudele.

Mõned vallavolikogud hindavad oma ametnikkude tööd vääriliselt. Seda tõendab lisatoetuste määramine jõulupühiks. Toetust on määratud mõnel pool poole kuupalga suuruses kõigile ametnikkudele, teisel on antud väiksemapalgalistele terve kuupalga suuruses. Nii on saanud jõulukinki Rapla, Kohila, Kehtna ja mõne teise vallavalitsuse ametnikud.

Tuletõrje Harjumaal edeneb.

Tuletõrje ühingute asutamine ja tuleõnnetuste vastu võitlemine on saanud kõigile südameasjaks. Kui mõne aasta eest oli Harjumaal vast 16 vabatahtlikku tuletõrje ühingut, siis nüüd on nende arv neljakümne lähedal. Ka pisitillukesed vallad ei jää maha suurematest valdadest. Elava näite selleks annab Pakri vald, mis asub samanimelisel saarel. Tema volikogu oma viimasel koosolekul tegi ülesandeks ühele volikogu liikmele tuletõrje ühingu asutamise.

Toimetaja saatesõna.

See oli 1928. a. suvel, kui „Maaomavalitsuse“ väljaandjale, E. Maaomavalitsuste Liidu juhatusele, ettepaneku tein „Maaomavalitsuse“ eri maade (maakondade) numbriid välja anda. Liidu juhatus pool-

das ettepanekut. Tehtud otsusest maavalitsusele teatades palusin neid vastava materjali kogumisele asuda. Saadud andmete järele on materjali kogumine mõneski maavalitsuses käimas ja toimetust on isegi väga väärtuslikku materjali saanud, kuid terve maa kohta käiva materjali kogumises on nähtavasti takistusi olnud, mispärast alles käesolev kaksiknumber esimese erinumbrina, Harjumaal erinumbrina, ilmuda võib, kuigi materjali kogumine selle numbri jaoks hilja algas ja numbri väljaandmise tööd kiires korras läbi viidi.

See kiirus ühelt poolt ja, peaasi, katse uuelaadilist erinumbrit koostada, võisid jätta sellesse katsenembris puudusi, mida asja uudsus vast vabandab.

Erinumbrite väljaandmine on võimalik ainult maavalitsuste heatahtlise kaastöö juures.

Ka käesolev erinumber on Harju maavalitsuse väga tugeva kaastöö ja eriti maavalitsuse esimehe hra R. Kurise heatahtlise nõuande sünnitus, mille eest neile tänu võlgnen.

Käesolev esimene katse kiirustab vast ka teisi maavalitsusi materjali koostamise lõpuleviimiseks, nii et sellele esimesele pääsukele teiste maade erinumbrid järgneda võivad.

9. jaan. 1930.

Toimetaja.

Järgmine number

ilmub 10. veebruaril, kuna käesolev number kaksiknumbrina ilmub.

Eesti Maaomaval. Liidu kirjastusel on ilmunud ja temalt saada:

„Maaomavalitsus“	1923 a.-k.	Kr.	—,50	„Vallaomavalitsuste ameerika-	
„	1924 a.-k.	„	3.—	viisiline raamatupidamine“	„ 2.50
„	1925 a.-k.	„	5.—	„Eesti ravitsus- ja suvitus-	
„	1926 a.-k.	„	5.—	kohad“	„ —,70
„	1927 a.-k.	„	5.—	Omavalitsustegelaste kalender	
„	1928 a.-k.	„	5.—	1930 a. press-paan köites à	„ 1.20
„	1929 a.-k.	„	5.—	kuldköites	„ 1.75
„Esimene Eesti omavalitsuste-				„Meie maaomavalitsuste üm-	
gelaste kongress“		„	2.50	berkorraldamise sihid“	„ —,60
Seesama omavalitsustele		„	2.—	„Vallaomavalitsuste ameerika-	
„Sundnormide kogu maaoma-				viisilise raamatupidamise	
valitsuste kohta, 26 vihku		„	16.90	revideerimise kava“	„ —,50
ehk 1 eks. 7 s., 5 vihku 3.25				Vallavolikogude kodukord	„ —,15
s., 10 vihku 6.0 s., 20 vihku		„	13.—	„Maaomaval.“ köidetult kallimad: kooliköide 80 s.	
				kalingorköide 1 25 snt., nahkköide 1 50 snt.	